

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**ČESKOSLOVENSKO A SVATÝ STOLEC – DIPLOMATICKÉ STYKY
DO ROKU 1989**

DAVID KUČERKA, O.CR.

PLZEŇ

2013

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **David KUČERKA**
Osobní číslo: **R06160**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **ČESKOSLOVENSKO A SVATÝ STOLEC - diplomatické
vztahy do roku 1989**
Zadávající katedra: **Katedra mezinárodního práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
 2. Vývoj vzájemných vztahů do vzniku ČSR v roce 1918
 3. Vznik ČSR a vývoj do roku 1935
 4. Sudetská krize a Mnichov 1938
 5. Protektorát Čechy a Morava, exilová vláda a vztahy do konce války (1945)
 6. Obnova diplomatických vztahů po konci války do roku 1948
 7. Akce "K" v roce 1950 a přerušení diplomatických vztahů
 8. Hledání "modu vivendi" do roku 1989
 9. Závěr
-

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Koniček J., Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a ČSR, ETF UK 2005
- Halas F.X., Vztahy mezi státem a církví z hlediska jejich mez. rozměru, ETF UK 2002
- Prášek F., Konflikt ČSR s papežem, HTF UK 1925
- Jemel J., Vatikán, KTF UK 1964
- Grmela M., ČSR a Vatikán, 1945-1949; lekce diplomacie, FF UK 1996
- Machula J., Vatikán a ČSR, 1938-1948, PRF UK 1998
- Cuhra J., Československo-vatikánská jednání 1968-1969, KTF UK 2001
- Gelharová J., Stát vatikán z hlediska politického systému, FSV UK 2007
- Sbíрка Acta Apostolica Sedes (italsky, německy)
- Archiválie Kurie českobudějovického biskupství (korespondence P. J. Machuly)
- Archiválie MV ČR a MZV ČR

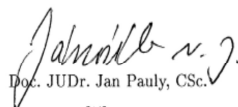
Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Vladimír Kopal, DrSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum zadání diplomové práce: **1. července 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2012**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

JUDr. Petr Dobiáš, Ph.D.
pověřená osoba

V Plzni dne 20. února 2012

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma *Československo a Svatý stolec – diplomatické styky do roku 1989* zpracoval pouze s využitím pramenů v práci uvedených.“

Praha, 21. března 2013

David Kučerka, O.Cr.

OBSAH

1.	Úvod	1
2.	Diplomacie Svatého stolce	
2.1.	<i>Diplomacie</i>	2
2.2.	<i>Mezinárodněprávní subjektivita a postavení Svatého stolce</i>	2
3.	Vývoj vzájemných styků do vzniku ČSR v roce 1918	
3.1.	<i>Velká Morava</i>	5
3.2.	<i>České knížectví a království</i>	7
3.3.	<i>Lucemburkové na českém trůnu, husitství</i>	7
3.4.	<i>Habsburkové a rozpad monarchie</i>	9
4.	Vznik ČSR a vývoj do roku 1935	
4.1.	<i>Uznání Československé republiky a navázání vzájemných diplomatických styků</i>	9
4.2.	<i>Problematika jmenování nových biskupů v ČSR</i>	12
4.3.	<i>Delimitace diecézí na území ČSR</i>	15
4.4.	<i>Problematika církevního majetku, řízení řeholních řádů a školství</i>	18
4.5.	<i>Myšlenka odluky státu a církvi</i>	20
4.6.	<i>„Marmaggiho aféra“</i>	22
4.7.	<i>Modus vivendi z roku 1928 a jeho realizace</i>	25
5.	Sudetská krize a Mnichov 1938	34
6.	Protektorát Čechy a Morava, exilová vláda a styky do konce války (1945)	
6.1.	<i>Vznik Protektorátu Čechy a Morava a diplomatická mise u Svatého stolce</i>	36
6.2.	<i>Diplomatické styky Svatého stolce se Slovenským štátem</i>	38
6.3.	<i>Diplomatické styky Svatého stolce s protektorátem Čechy a Morava</i>	39
6.4.	<i>Mezinárodní kontakty Svatého stolce s exilovou československou vládou v Londýně</i>	42
7.	Obnova diplomatických styků po konci války do roku 1948	
7.1.	<i>Poválečná obnova diplomatických styků</i>	45
7.2.	<i>Řešení sporných otázek mezi Svatým stolicem a ČSR</i>	47
7.3.	<i>Uznání Slovenského štátu</i>	47
7.4.	<i>Zestátnění školství v ČSR</i>	48
7.5.	<i>Poválečná pozemková reforma</i>	49

8.	Přerušení diplomatických styků v roce 1950 a akce „K“ a „P“	
8.1.	<i>Katolická akce</i>	52
8.2.	<i>Akce „K“ a akce „P“</i>	54
8.3.	<i>Přerušení diplomatických styků</i>	55
9.	„Modus vivendi“ a jeho hledání – situace do roku 1989	
9.1.	<i>„Ostpolitik“ jako cesta normalizace vzájemných styků</i>	57
9.2.	<i>Pád komunistického režimu a obnova diplomatických styků</i>	59
10.	Závěr	60
11.	Riassulto	62
12.	Prameny a literatura	65

1. ÚVOD

Katolická církev reprezentovaná Svatým stolcem je v současnosti zřejmě nejstarším subjektem mezinárodního práva. Mimo způsobilosti uzavírat mezinárodní smlouvy jako projev její mezinárodní subjektivity má také aktivní i pasivní legační právo. Na základě tohoto legačního práva Svatý stolec vysílá a přijímá diplomatické zástupce. Je tedy možné diplomacii Svatého stolce chápat jako systém, kterým skrze zmocněné veřejné zástupce udržuje stálé, formální a vzájemné styky s ostatními státy a jinými mezinárodními subjekty. Prostřednictvím těchto styků se také snaží zajistit kontakt s biskupy a věřícími dané země.

Ve své diplomové práci chci popsat vývoj diplomatických styků mezi Svatým stolcem a naší zemí od počátků naší státnosti až do roku 1989. Z časového hlediska chci takto široce pojaté období rozdělit do několika etap, kdy určujícími mezníky budou pro náš národ významné události, jako např. vznik samostatného Československa, Mnichovský diktát, konec 2. světové války a únorový převrat v roce 1948. Toto téma jsem si vybral jednak z důvodu, že z mého osobního povolání jako duchovního římskokatolické církve je užitečné a přínosné zkoumání vývoje styků státní mocí s reprezentantem církve, je-li zastupována subjektem mezinárodního práva. Jako studenta právnické fakulty a občana ČR mě zajímá, jak se náš národ v rámci mezinárodních styků s katolickou církví a po dlouhé době znovunabyté samostatné státnosti vypořádal s příležitostmi si samostatně a nezávisle upravit tyto vztahy. Na jedné straně žilo v nové ČSR velké množství obyvatelstva, které se hlásilo ke katolickému náboženství, na druhé ale veřejnost negativně vnímala roli katolické církve v období Rakouska-Uherska.

Mimo samotné diplomatické styky mezi Československem a Svatým stolcem bych rád do práce zakomponoval nejdůležitější vnitropolitické události, které však měli významný vliv na tyto vztahy. Ostatně bez jejich alespoň stručného uvedení by nebylo možné správně pochopit motivy a důvody, které nakonec vedly k rozhodnutím uskutečněných jednou nebo druhou stranou v těchto vztazích.

2. DIPLOMACIE SVATÉHO STOLCE

2.1. Diplomacie

V mezinárodních stycích má jistě největší význam diplomacie a její umění. Dříve byla diplomacie a mezinárodní styky používány jako synonyma.¹ Etymologický základ tohoto slova pochází z řeckého označení dvou destiček, které byly většinou z vosku nebo stříbra, jejichž obsahem byla tajná zpráva nebo nějaké oprávnění či pověření, kterým se její držitel prokazoval. Také se tímto pojmem označovala složka z pergamenu nebo jiného pevného materiálu, do které se vkládaly příslušné listiny.² Římané pojem *diplomas* používali pro cestovní propustky nebo nákladní listy. Teprve v pozdější době se toto slovo používalo pro soubor uchovávaných privilegií a dalších důležitých dokumentů. Také ve středověku tento pojem označoval státně důležité listiny, kterými byly především různé dohody mezi panovníky. Samotný pojem diplomacie jako způsob vedení mezinárodních záležitostí formou vyjednávání se začal užívat až v 18. století.³ Můžeme ji tedy pojímat jako nástroj zahraniční politiky a způsob řízení mezinárodních vztahů. Často se o diplomacii hovoří jako o vědě nebo umění. Diplomacie od jejich vykonavatelů vyžaduje nejen odborné znalosti, ale od diplomata se také očekávají určité schopnosti a dovednosti druhou stranu získat a přimět k dosažení zamýšleného cíle. Již od dob starověkého Řecka byli vedle politiků a vzdělavců do těchto úřadů povoláváni herci a orátoři. Pokud se podíváme na složení některých diplomatických sborů dnes, je patrné, že tato praxe se za staletí mnoho nezměnila. Přes všechna tato vymezení a určení můžeme říci, že dnes se na diplomacii nedíváme pouze jako na praxi v oblasti mezinárodních vztahů, ale sama se stala vědním (pod)oborem a jako k takové je k ní dnes přistupováno.⁴

2.2. Mezinárodněprávní subjektivita a postavení Svatého stolce

Otázka mezinárodněprávní subjektivity se v případě církví a náboženských společností týká jen katolické církve. Vztahuje se však ke Svatému stolci jako jejímu reprezentantovi. Výjimkou je Suverénní řád maltézských rytířů jako součást katolické

¹ Viz. VESELÝ Zdeněk, *Diplomacie (teorie-praxe-dějiny)*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2011, s. 9

² Z tohoto etymologického odvození vyplývá, že diplomová práce je tedy kvalifikační prací vloženou do pevných desek.

³ Srov. tamtéž, s. 10

⁴ Srov. tamtéž, s. 15

církve, který je také nositelem mezinárodní subjektivity. V historickém vývoji pojetí mezinárodněprávní subjektivity Svatého stolce došlo k několika odlišným fázím.

V tradičním pojetí, které se aplikovalo do roku 1870, v podstatě nikdo nepochyboval o této subjektivitě. Papež byl považován nejen za hlavního duchovního představitele katolické církve ve světě, ale také za suverénního vládce papežského státu, a to již od pol. 8. století n.l. Po zavržení papežského státu, který se nacházel na území střední Itálie, v roce 1870 a sjednocení Itálie se začala uplatňovat teorie rigidní, upřednostňovaná především anglofonními autory, podle které je možné považovat za subjekty mezinárodního práva pouze státy. Svatý stolec tak po ztrátě papežského státu tuto vlastnost nemá a tak nemůže být subjektem mezinárodního práva a tedy ani nemůže uzavírat mezinárodní smlouvy. Proti této rigidní teorii stojí teorie moderní, prosazovaná částí frankofonních autorů, podle které Svatý stolec i přes ztrátu území disponoval do určité míry tolerovanou subjektivitou a mohl vstupovat do mezinárodních vztahů. Tato teorie se postupně rozšířila jako nejpřijatelnější, což dokládá i uznávaná mezinárodněprávní subjektivita jiných nestátních subjektů, např. Mezinárodní výbor Červeného kříže.⁵

Na postavení Svatého stolce mělo jistě vliv uzavření souboru Lateránských smluv, na základě kterých vznikl stát vatikánské město a byla dořešena otázka zavržení papežského státu v roce 1870 Italským královstvím. V této souvislosti se také začínají objevovat vedle pojmů Svatý stolec, případně Apoštolský stolec nově Vatikán nebo stát Vatikán. Je otázka, jaký je z pohledu suverenity vztah mezi Státem Vatikánské město⁶ a Svatým stolcem? Existují dvě koncepce pro pochopení vztahu suverenity, a to monistická a dualistická.

Monistická koncepce zcela popírá suverenitu Vatikánu i jeho možnost vstupovat do mezinárodních vztahů. Podle ní je suverénem a subjektem v rámci mezinárodního práva pouze Svatý stolec a Vatikán jako stát je považován za nástroj služby.⁷ Zastánci této koncepce hovoří o Vatikánu ve smyslu *státu – objektu*. V takovém případě pak suverenita nenáleží samotnému státu, ale představuje subjektivní právo náležející

⁵ Srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 227

⁶ Pro zjednodušení budu dále užívat v textu zjednodušený výraz Vatikán.

⁷ Nebo také jako teritoriální příslušenství Svatého stolce, srov. D'AVACK Alessandro, *Vaticano e Santa Sede*, Editrice Il Mulino, Bologna 1994, s. 38-39

vládci, který jej jejím nositelem jako osoba.⁸ Naopak dualistická koncepce vnímá Svatý stolec jako suveréna Vatikánu a také oba subjekty za rozdílné nositele suverenity i subjektivity v rámci mezinárodního práva. Vatikán tak může samostatně působit v mezinárodních vztazích, i když prostřednictvím představitelů Svatého stolce.⁹ Z toho vyplývá, že Vatikán do jisté míry na suverenitě Svatého stolce participuje.

Vztah mezi Vatikánem a Svatým stolicem můžeme tedy pojmut jako určitou formu unie. Budeme-li vycházet ze známých konceptů unií v mezinárodním právu, kterými jsou unie personální, reálná, nepravá, neparitní a organická, v tomto případě vzhledem k unikátnosti vztahu, se při velkém zjednodušení jeví organická unie jako nejvhodnější. K této verzi se přiklání i Alessandro d'Avack, kdy se musí vzít v úvahu mezinárodní subjektivita obou suverénů, jejich velmi těsná propojenost a nakonec podřízenost státnímu subjektu tomu nestátnímu. Organická unie se nevymezuje vztahem dvou subjektů v politické sféře, ale subjektů působících ve sféře politické a náboženské, kdy jsou každé z nich svěřeny meze působení. Sám autor si však uvědomuje provizorní charakter této teorie a právě kvůli jedinečnosti vztahu Svatého stolce a Vatikánu za velmi zjednodušený a přibližný.¹⁰

Význam existence Vatikánu jako státu můžeme spíše hledat v jeho symbolické hodnotě. Jistě v tomto případě nemůže nikdo obvinít katolickou církev z touhy po majetku, protože území Vatikánu zahrnuje rozlohu 44 hektarů, kdy je tak nejmenším státem na světě. Navíc se jedná o stát-enklávu, kdy je celý obklopen územím jiného státu. Podle souboru lateránských smluv je tento ministát majetkem papeže a jeho území je neutrální a nedotknutelné. Mimo samotné území římského pahorku Vatikán, kde se nachází Svatopetrská bazilika, budovy apoštolského paláce a zahrady, náleží k jeho území ještě 3 papežské baziliky v Římě, lateránský palác s univerzitou a palác sv. Kalista.¹¹ Pro Svatý stolec je tedy podstatná samotná existence Vatikánu jako taková. Svatému stolci tak nejen *de facto*, ale i *de iure* zajišťuje suverenitu a mezinárodní subjektivitu. K samotnému vzniku státu Vatikánské město se před podpisem Lateránských smluv vyjádřil papež Pius XI., když prohlásil, že Svatý stolec není motivován chtivostí území, ale jde mu především o symbolické teritorium,

⁸ Viz. RUFFINI Francesco, *Scritti giuridici minori*, Editrice Guiffré, Milano 1936, s. 35

⁹ Vystupování Vatikánu v mezinárodních vztazích není časté, ale nelze tvrdit, že není časté. Jedná se např. o členství a působení Vatikánu jako státu v Mezinárodní poštovní unii.

¹⁰ Viz. D'AVACK Alessandro, *Vaticano e Santa Sede*, Editrice Il Mulino, Bologna 1994, s. 238-239

¹¹ Srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 24

keré by zajiřovalo jeho územní suverenitu jako nezbytnou podmínku *skutečné suverenity právní*. „*Tolik území, kolik stačí jako podpěra suverenity samé; tolik území, bez kterého by nemohla existovat, protože by neměla kde spočinout.*“¹² I pro samotného papeže a celou katolickou církev má právě území Vatikánu velkou symbolickou hodnotu, kde papež jako následovník apořtola Petra střeží v kryptě pod bazilikou hrob tohoto prvního apořtola. Vznikem Vatikánu jako státu v roce 1929 tak byly odstraněny problémy, které v otázce mezinárodněprávní subjektivitv vnesla monistická koncepce.

V současné době udržuje Svatý stolec diplomatické styky se 188 státy světa a mezinárodními organizacemi. Významným ukazatelem propojení Vatikánu a Svatého stolce je skutečnost, že ačkoliv existuje stát, který je nástrojem Svatého stolce, diplomatické styky jsou udržovány se Svatým stolcem jako subjektem, ne s Vatikánem. Se Svatým stolcem nemají diplomatické styky nebo jej neuznávají pouze Čínská lidově-demokratická republika, Korejská lidově-demokratická republika a Saudskoarabské království. Ovšem do 20. století udržovaly diplomatické styky se Svatým stolcem pouze státy, které bychom mohli označit za katolické. Toto označení však má širší význam než jako označení pro státy s katolickým náboženstvím jako státním, ale státy s většinou nebo významným podílem katolíků případně křesťanů.¹³

3. VYÝVOJ VZÁJEMNÝCH STYKŮ DO VZNIKU ČSR V ROCE 1918

3.1. Velká Morava

Na počátky vzájemných diplomatických styků mezi oběma subjekty je potřeba dívat se z pohledu církevně-politického. Tím mám na mysli postavení Svatého stolce jako výrazné politické entity období rané středověké Evropy a nového státu, který vzniká na území střední Evropy. Křesťanství této doby není jen symbolem duchovního, ale také politického a sociálního rozvoje.

Oficiální vztahy se Svatým stolcem byly navázány v roce 867, kdy byli do Říma pozváni soluňští misionáři, svatí Cyril a Metoděj. Před papežem Hadriánem II. oba bratři obhájili svou pravověrnost a používání staroslověnštiny při liturgických

¹² Srov. projev B. Mussoliniho ve sněmovně poslanců z 13. května 1929 in *Patti Lateranensi*, Istituto Editoriale Santa Michele, Roma 1971, s. 184

¹³ Srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 343

úkonech.¹⁴ Zároveň papež formálně obnovil arcibiskupství v Sirmiu, které posloužilo jako základ nové, nezávislé panonsko-moravské církevní organizace, kdy se Metoděj stal jejím arcibiskupem. To vše bylo potvrzeno a vyhlášeno v roce 869 papežskou bulou *Gloria in excelsis Deo*.¹⁵ Svatý stolec si uvědomoval vzrůstající význam Slovanů v Evropě a snažil se o navázání vzájemných vztahů.¹⁶

Další významnou listinou vstupující do vzájemných diplomatických vztahů byla bula *Industriae tuae* z roku 880, kterou papež Jan VIII. vzal Moravu pod zvláštní ochranu a tak ji vymanil z vlivu Východofranské říše. Po smrti arcibiskupa Metoděje v roce 885 přichází na Moravu legáti papeže Štěpána VI., kteří přinesli papežské omezení užívání staroslověnštiny v liturgii¹⁷ a nepotvrzení Gorazda jako nového arcibiskupa. Z Moravy bylo vyhnáno asi 200 Metodějových žáků, kteří pokračovali v literárním a kulturním odkazu svého učitele na území dnešních Čech a Bulharska.¹⁸ Význam Moravy v politickém uspořádání Evropy začíná postupně slábnout. V roce 899 papež Jan IX. obnovil prostřednictvím svých legátů Jana, Benedikta a Daniela moravskou církevní provincii. Tito legáti vysvětili pro Moravu arcibiskupa a 3 další biskupy. Tímto však poměrně živé a úzké vztahy mezi Římem a Moravou končí. Po smrti knížete Mojžíra II. se Morava, zřejmě z důvodů vnitřních sporů o moc rozpadla. To se nedá ale

¹⁴ Cyrilovi a Metodějovi bylo dovoleno sloužit ve staroslověnštině mše ve čtyřech římských bazilikách. Papež Hadrián II. v bazilice S. Maria Maggiore položil slovanské bohoslužebné knihy na hlavní oltář a tak uznal jejich používání pro liturgii.

¹⁵ Touto bulou došlo mj. i k překonání tzv. trojjazyčné hereze, tj. stanovisko latinských církevních otců, že v křesťanské liturgii je možné užívat pouze jazyka latinského, řeckého a hebrejského.

¹⁶ Je pravděpodobné, že se mohlo jednat o reakci na spory mezi západní a byzantskou církví. V roce 858 byl sesazen v Konstantinopoli patriarcha Ignatios a nahradil ho Fotios. Z důvodu neznalosti poměrů papež Mikuláš I. Fotia uvrhl do klatby a dosadil Ignatia zpět do úřadu. Jednalo se však o nedorozumění, protože papež nevěděl, že později Ignatios rezignoval a Fotios byl právoplatně zvolen. Vzájemné spory se vyostřily roku 867, kdy nový patriarcha svolal do Konstantinopole synodu, která mj. zrušila společenství s papežem Mikulášem I. A vyzval císaře Ludvíka II. k jeho sesazení. Mikuláš I. však zemřel dřív, než tyto zprávy dorazily na patřičná místa. Viz. GELMI Josef, *Papežové*, nakl. Mladá fronta, Praha 1994, 1. vydání, s. 73-74

¹⁷ dále bylo možné užívat staroslověnštinu jen při kázání. Srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 66

¹⁸ Novým arcibiskupem se stal biskup podřízeného biskupství nitranského, Wiching, který kolem roku 890 opustil Moravu a stal se kancléřem východofranckého krále Arnulfa. Patřil mezi hlavní odpůrce staroslověnské liturgie, zřejmě pro svůj východofranský původ a rostoucí význam Slovanů v Evropě. Srov. tamtéž, s. 66

Působení papeže Štěpána VI. na papežském stolci také nebylo nejšťastnější. Svolal tzv. synodu mrtvých, kdy zohavil exhumované tělo papeže Formosa. Římský lid v tomto aktu viděl příčinu zřícení lateránské baziliky a barbarských poměrů, které v Římě panovaly a tak byl roku 897 sesazen a ve vězení zardoušen. Viz. GELMI Josef, *Papežové*, nakl. Mladá fronta, Praha 1994, 1. vydání, s. 78

řít o moravské církevní provincii. Máme dochovány některé kronikářské záznamy z 10. a 11. století, které se odkazují k tomuto subjektu.¹⁹

3.2. České knížectví a království

První pokusy o christianizaci se objevují v polovině 9. století.²⁰ I v tomto případě se spíše jednalo o politický motiv a snahu zabezpečit státnímu celku lepší postavení vůči silným sousedům, převážně Východofranské říši. I když pro naši národní identitu je jistě důležitá postava knížete Václava (921 – 935), z pohledu vzájemných vztahů mezi Římem a Prahou jsou důležité spíše okamžiky vlády knížete Boleslava II. (972 – 999), za jehož vlády došlo roku 973 k založení pražského biskupství a vydání Výsad Boleslava II. roku 992.²¹ Vztahy se Svatým Stolcem udržovali také olomoučtí biskupové. V roce 1136 jím byl biskup Jindřich Zdík, který tyto vztahy se Svatým stolcem aktivně udržoval. Biskup Jan Očko z Vlašimi navštívil Řím roku 1354 a později se osobně zúčastnil korunovace českého krále Karla IV. římským císařem. Jan Očko se také stal prvním českým kardinálem.²²

3.3. Lucemburkové na českém trůnu, husitství

Postava českého krále a římského císaře Karla IV. je pro vzájemné mezinárodní vztahy Svatého stolce a českých zemí jedna z nejdůležitějších. Na koncilu ve Vienne, konaného v letech 1311 – 1312, kterého se účastnil i pražský biskup Jan IV. z Dražic, bylo dojednáno těsnější spojení české církve a Svatého stolce, kdy pražský biskup hájil co největší autonomii biskupské pravomoci v církevních záležitostech. Karlovi se podařilo vyjednat s papežem Klementem VI. povýšení pražského biskupství

¹⁹ např. roku 976 se nejmenovaný moravský biskup účastní zasedání soudního tribunálu v Mohuči nebo z roku 1030 záznam kronikáře Kosmase, který v souvislosti s připojením Moravy k Čechám hovoří o tom, že v této zemi předtím působil biskup Vracen. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 67

²⁰ Udělení křtu 14 českým knížatům 13. ledna 845 biskupem Baturichem v Řezně.

²¹ Jedná se o první doloženou právní normu v Čechách. Uznala oprávnění pražského biskupa k vybírání desátků, zakládání kostelů na hradech v Čechách, zakládání církevních organizačních jednotek a jisté pravomoci v otázkách manželského práva. Viz. Tamtéž, s. 69-70

²² Kardinálem se stal až v roce 1378, kdy již 14 let zastával úřad pražského arcibiskupa.

na arcibiskupství.²³ Pro nově vzniklé pražské arcibiskupství získal privilegium korunovat české krále.²⁴ To vedlo k výraznému posílení postavení českého království v mezinárodním prostoru. Také pražský arcibiskup, Antonín Brus z Mohelnice,²⁵ významně vstoupil do diplomatických vztahů. Podařilo se mu u papeže Pia IV.²⁶ vymoci dovolení přijímání pod obojí pro českou a moravskou církevní provincii. Velmi významného úspěchu a postavení dosáhl i olomoucký biskup a František kardinál Dietrichstein, který jako první český církevní hodnostář vážně kandidoval na úřad papeže po zemřelém Řehoři XV. a patřil mezi hlavní kandidáty.²⁷

Postava Jana Husa a následné reformační hnutí, které se v Čechách rozšířilo, negativním způsobem ovlivnilo nejen náboženský život a teologické teze, ale také vzájemné diplomatické vztahy. Asi se v dnešní době již nenajde nikdo, kdo by zpochybňoval akt upálení pražského mistra a kazatele Jana Husa za justiční omyl realizovaný exekucí běžnou v tomto období. Bohužel od této doby i přes silnou religiozitu našeho národa panuje apriorní nedůvěra vůči katolické církvi a všemu, co ji představuje. Dochází k vyhocení vztahů se Svatým stolcem a to do takové míry, že proti Čechám jsou papežskými legáty vyhlášovány křížové výpravy.²⁸ K urovnání

²³ Stalo se tak papežskou bulou *Ex supernae providentia maiestatis* ze dne 30. dubna 1344, ještě za života krále Jana Lucemburského. Jeho syn, Karel, byl v té době moravským markrabětem.

²⁴ Uznání českého královského titulu papežem dosáhl roku 1204 král Přemysl Otakar I. od papeže Inocence III. V roce 1212 získal od budoucího římského krále Fridricha II. královský titul jako dědičný souborem listin tzv. Zlatou bulou sicilskou. Srov. tamtéž, s. 72

²⁵ Antonín Brus z Mohelnice patří mezi nejvýznamnější osobnosti a představitele Rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou, jehož jsem i já členem. Byl 23. velmistrem a také významně přispěl k obnově nejen Řádu, ale i českých zemí. Byl jedním z hlavních iniciátorů českých církevních hodnostářů a předních katolických šlechtických rodů, které požádali sv. Ignáce z Loyoly o vyslání Tovaryšstva Ježíšova do Čech. Tomuto řádu jsou v české historii mylně připisovány snahy o intelektuální útlak českého národa. Skutečnost je opačná. Jedná se o školský řád, jehož hlavním posláním je šíření křesťanství a vzdělávání. Brus měl velmi přátelský vztah s císařem Ferdinandem I. a zastával úřad tajného rady a nejvyššího polního kazatele císařské armády. Stal se i císařovým osobním zpovědníkem. V roce 1558 byl jmenován vídeňským biskupem a na naléhání Svatého stolce, svatovítské kapituly i českého zemského sněmu jej císař 5. září 1561 jmenoval metropolitou obnoveného pražského arcibiskupství a papež Pius IV. toto jmenování 5. listopadu 1561 potvrdil. Srov. BUBEN Milan M., *Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou*, Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, 1 vydání, Praha 1996, s. 19 - 20

²⁶ Papež Pius IV. svolal z hlediska mezinárodního i kanonického práva významný koncil do Tridentu. Koncil se výrazně postavil proti protestantské reformaci. I když papež na naléhání císaře Ferdinanda I. povolil také v Německu přijímání tzv. pod obojí, velkého nadšení se mu u protestantů nedostalo. Privilegia byla později v Německu i Čechách zrušena. Srov. GELMI Josef, *Papežové*, nakl. Mladá fronta, Praha 1994, 1. vydání, s. 175

²⁷ Vzhledem k tomu, že nebyl italské národnosti, jeho šance na zvolení nebyly velké. Nicméně tato skutečnost svědčí o jeho vážnosti ve sboru kardinálů, dokázal-li jako *neital* na tento post kandidovat. Tato osoba však v dějinách našeho státu patří díky svému fanatickému prosazování rekatolizace k těm kontroverznějším. srov. BALCÁREK P., *kardinál František Dietrichštejn*, nakl. Veduta, České Budějovice 2007, s. 176 - 185

²⁸ např. V. křížová výprava z roku 1431, za níž stál papežský nuncius Giuliano Cesarini.

těchto sporů došlo až jmenováním již zmíněného Antonína Bruse z Mohelnice pražským arcibiskupem a také obnovení arcibiskupství po 140 letech.

3.4. Habsburkové a rozpad monarchie

I když se jedná z historického pohledu o vcelku dlouhé a zajímavé období, z pohledu vývoje diplomatických vztahů bylo toto období klidným a bez vážnějších otřesů. Jedinou výjimkou bylo období vlády císaře Josefa II., který pod vlivem osvícenské ideologie spatřoval v církvi entitu bránící rozvoji vědění²⁹ a také snaha vychovat z duchovních nové úředníky místních správ. Z této snahy církev mohla těžit, protože ze jmění zrušených klášterů bylo založeno nejvíc farností jako církevních jednotek za vlády jednoho panovníka. Tyto skutečnosti však nijak výrazně nepoškodily vztahy se Svatým stolcem. Naopak stále těsnější spojování státní a církevní správy vyvolávalo v zemích, jejichž postavení v rámci monarchie bylo druhořadé, odpor jak vůči představitelům panovnické dynastie a státnímu zřízení, tak i vůči katolické církvi a jejím představitelům, kteří byli považováni za výkonné úředníky státní moci.³⁰ Tyto skutečnosti se významně podepsaly na budování diplomatických styků s nově vzniklým státem po rozpadu Rakouska-Uherska, samostatné Republiky československé.

4. VZNIK ČSR A VÝVOJ DIPLOMATICKÝCH STYKŮ DO KONCE ROKU 1935

4.1. Uznání Československé republiky a navázání vzájemných diplomatických styků

Začátek vzájemných styků na mezinárodní úrovni mezi nově vzniklým státem a Svatým stolcem byl výrazně poznamenán politickou situací Českého království v rámci Rakouska-Uherska na konci 19. století a také průběhem 1. světové války. Představitel katolické církve, papež Benedikt XV. (1914 – 1922), se během této války pokoušel o nestranný přístup k oběma stranám světového konfliktu. Jeho jednání bylo motivováno snahou o nastolení světového míru a také vědomí, že dopadem následků

²⁹ např. zrušení Tovaryšstva Ježíšova roku 1773 a jejich vypovězení z monarchie kvůli vlivu na školství a vzdělávání. Tovaryšstvo Ježíšovo (někdy také neformálně označováno za Řád jezuitů, získalo mj. 15. března 1562 pro svou pražskou kolej Klementinum právo univerzity, kdy mohla udílet doktorské gardy v oborech filozofie a teologie. Plný vysokoškolský status získala za císaře Matyáše roku 1616. srov. ČAPKA F., *Dějiny země koruny české*, s. 275

³⁰ jedná se o tzv. austro-katolicismus, spojení oltáře a trůnu.

jsou postiženi katolíci na území všech států, které se konfliktu účastní. Z pohledu představitele celosvětové církve byly následky stejně citelné, jednalo-li se o dopady na obyvatelstvo katolického vyznání na území Francie, Rakouska-Uherska, Itálie, Německa nebo Ruska. Dne 19. srpna 1917 Svatý stolec předložil oběma válčícím blokům sedmibodový plán, jehož přijetí mělo vést k ukončení bojů a obnovení poměrů před rokem 1914.³¹ Přestože papež Benedikt XV. počítal s existencí Rakouska-Uherska, podobně jako řada představitelů Dohody, předpokládal také v rámci poválečného uspořádání s tím, že bude brán ohled na *přání národů podle měřítka spravedlnosti a možnosti*.³² Je tedy patrné, že vztah představitelů československého zahraničního odboje vůči katolické církvi byl poznamenán určitým napětím. Zlepšení budoucích vzájemných vztahů nezlepšilo ani vyslovení loajality některých vysokých představitelů české katolické církve monarchii. K dalším faktorům, které negativně poznamenaly tyto vztahy již v jejich zárodku, patřilo dále např. československé hnutí „Pryč od Říma“, vznik československé církve, přijímání právních norem, které měli proticírkevní charakter.³³

Navzdory těmto situacím a jednáním papež Benedikt XV. 8. listopadu 1918 prostřednictvím apoštolského nuncia ve Vídni, Msgre. Valfré di Bonzo oznámil V. Tusarovi, vládnímu delegátovi ČSR, že *církev uznává zákonné území a politické změny národů*.³⁴ Tento vstřícný postoj Svatého stolce, který představitele nového československého státu překvapil, záhy negativně ovlivnil postoj stejného vídeňského

³¹ Některé z těchto bodů se objevily v mírových tezích, které byly předloženy prezidentem USA W. Wilsonem v lednu 1918. Zvláště kvůli zachování stavu „*ante bellum*“ se tyto teze neseťkaly s podporou Itálie a představitelů československého zahraničního odboje. viz. VALEŠ Václav, *Právní úprava postavení církvi a náboženských společností v období první Československé republiky (1918-1938)*, s. 115

³² FRÖLICH Roland, *Dva tisíce let dějin církve*, s. 208

³³ např. tzv. kazatelnicový paragraf, jehož návrh podala již 10. prosince 1918 skupina poslanců soustředěných kolem dr. Boučka a dr. Bartoška, jehož upravené znění bylo přijato 20. února 1919 zák. č. 111/1919 Sb.z., který doplňoval § 303 zák.č. 117/1852 ř.z. v plném znění: *Kdo veřejně nebo před několika lidmi, nebo v dílech tiskových, rozšiřovaných vyobrazeních nebo spisech posmívá se učení, obyčejům nebo zřízením církve nějaké nebo společnosti náboženské, státem zákonně uznané, nebo je zlehčit hledí, anebo kdo nějakého jejich služebníka náboženského při výkonu obřadů bohoslužebných urazí nebo se v čas veřejného provozování náboženství tou měrou neslušně chová, že z toho jiným vzejít může pohoršení, bude potrestán trestem tuhého vězení od jednoho do tří měsíců. Trestem tuhého vězení v délce od jednoho do šesti měsíců bude potrestán duchovní kteréhokoliv vyznání nebo jiná osoba v podobné funkci činná, která při výkonu náboženském, zejména při vykonávání úřadu kazatelského, při přísluhování svátostmi, při náboženském vyučování nebo cvičení, při procesí, pouti nebo podobných shromážděních, buď přímo nebo nepřímo, promlouvá o věcech státního nebo politického života, kritizuje platné nebo navrhované zákony nebo nařízení vládní, doporučuje určité politické organizace nebo strany, proti politickým organizacím nebo stranám brojí, tisk určitého politického směru doporučuje nebo odmítá, do volebního zápasu ať ve prospěch ať ke škodě některých kandidátů nebo stran zasahuje.*

³⁴ KONÍČEK Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, s. 49.

nuncia, který nesouhlasil se spojením českých zemí a Slovenska. Zastával zachování Uherska v jeho historických hranicích vč. území Slovenska. Jednalo se však o jeho soukromý postoj, který do značné míry vycházel ze znalostí poměrů ve střední Evropě a spolu s ostatními vysokými představiteli Svatého stolce nedůvěřovali nově vzniklému Československému státu, zvláště pak za situace, kdy představitelé státu zpočátku nijak netlumili protikatolickou kampaň. Oficiální postoj Svatého stolce však zastával linii snahy o dohodu s nově vznikajícími státy.³⁵

Diplomatické styky mezi Svatým stolcem a Československou republikou byly navázány až 24. září 1919. Msgre. Valfre di Bonzo přicestoval do Prahy, kde předal oficiální uznání Československé republiky Svatým stolcem. Zároveň byl také rada vídeňské nunciatury, Msgre. Clement Micara, jmenován apoštolským delegátem u československého episkopátu.³⁶ Za půl roku, 22. března 1920 předal v Římě u Svatého stolce své pověřovací listiny první československý vyslanec, PhDr. Krofta.³⁷ Apoštolský delegát Msgre. Micara byl jmenován 7. května 1920 nunciem nově zřízené Apoštolské nunciatury v Praze a 1. září 1920 předal prezidentu Masarykovi své pověřovací listiny.³⁸ Úvodní audience se nesla v přátelském duchu, kdy Msgre. Micara tlumočil „otcovskou“ lásku papeže k nové republice slovy: „*Bude Svatému otci neskonalým štěstím, až se vyplní vřelá jeho přání náboženského a společenského pokroku této drahé části jeho synů.*“³⁹ Také Masaryk vyjádřil kladný poměr československého státu ke katolické církvi i Svatému stolci, když prohlásil: „*Pane nuncie, vyslovuji na prvním místě dík Jeho Svatosti Benediktu XV. za to, že Vás vyslal jako zástupce do naší republiky. Svatý otec doporučuje Vás co nejvřeleji a vkládá ve Vás plnou důvěru. Pane nuncie, přejete naší vlasti pokrok náboženský a politický. Ujišťuji Vás, že mně pokrok náboženský byl a bude předmětem velmi vážným a že*

³⁵ viz. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání s. 527

³⁶ Apoštolský delegát je zástupce Svatého stolce u biskupů v zemi, která nemá diplomatické styky a její zástupce nemá postavení diplomata. srov. CIC kán. 362 - 367

³⁷ PhDr. Kamil Krofta se nestal velvyslancem z důvodu „napjatých“ vztahů mezi oběma subjekty. Jednalo se spíše o politiku nově vzniklého malého státu v rámci Evropy, kdy nejdříve ustanovoval vyslanectví i u jiných států, např. Francie, s kterou mělo Československo velmi dobré vztahy. srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, s. 544

³⁸ Msgre. Micara zaujal postavení velvyslance a tak nejen podle ustanovení Vídeňského kongresu z roku 1825, kdy v katolických státech je nuncius doyenem, které bylo i v tomto případě, podobně jako např. ve Francii naplněno, ale i podle toho, že ostatní členové diplomatického sboru v Československu měli převážně postavení vyslanců, stal se doyenem diplomatického sboru. srov. KONÍČEK Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, s. 53

³⁹ Srov. tamtéž, s. 52

zejména ohlášený již vládou program odluka státu a církve posuzují z hlediska náboženského a v zájmu náboženském.“⁴⁰ Podstatné pro nadcházející vztahy mělo být, že tyto vztahy jsou postaveny na přátelských základech a československý národ při úpravě svých poměrů k římskokatolické církvi i k římské kúrii může upravovat sám bez jakéhokoliv prostředníka.⁴¹ PhDr. Krofta v podstatě ihned po svém nástupu začal úřadovat. Je potřeba si uvědomit, že Svatý stolec již sice neměl bezprostřední politickou moc, ale přesto dokázal politické dění ve světě ovlivňovat zprostředkovaně. A také se již na začátku začala objevovat témata, která vyžadovala vysoké diplomatické nasazení. Jednalo se např. o problém s vymezením nových hranic diecézí na území státu, zejména pak Slovensku,⁴² problematiku pozemkové reformy a vyvlastňování církevního majetku, vznik národní československé církve nebo otázku potvrzení statusu katolické teologické fakulty univerzity v Bratislavě.

4.2. Problematika jmenování nových biskupů v ČSR

Postavení episkopátu v nově vzniklém státu nebylo nejlepší. Do této situace zasahovaly jednak protikatolické nálady obyvatelstva, ale také skutečnost, že do svých úřadů byli jmenováni podle konkordátu mezi Svatým stolcem a Rakousko-Uherskem⁴³ císařem, jehož jmenování potvrzoval papež. Jednalo se tedy převážně o osoby veřejně deklarující svou oddanost monarchii. Také jejich proněmecké a promaďarské postoje před rokem 1918 nebyly pro českou a slovenskou veřejnost přijatelné. Situace v Čechách nebyla ale tak problematická jako na Slovensku. Pražský arcibiskup Msgre. Pavel Huyn, který v době vzniku nového státu pobýval v Chebu, se již do Prahy nevrátil a na doporučení vídeňské nunciatury odcestoval do Švýcarska a poté do Říma, kde se na radu papeže Benedikta XV. vzdal svého úřadu. Dočasným řízením pražské arcidiecéze byl jako apoštolský administrátor dne 3. prosince 1918 pověřen královéhradecký biskup Msgre. Josef Doubrava. Ani postavení olomouckého arcibiskupa nebylo nejlepší.

⁴⁰ Tamtéž, s. 53

⁴¹ Archiv MZV ČR, Praha, fond Vatikán, Politická zpráva č.j. 20247 ze dne 22.07. 1920

⁴² Postavení Uherska bylo stále u Svatého stolce daleko lepší než nového státu.

⁴³ Jedná se o konkordát z roku 1855, jehož platnost je však značně problematická. Rakousko-Uhersko prostřednictvím hraběte Beusta, ministra zahraničních věcí, z důvodu vyhlášení dogmatu o neomylnosti papeže na I. vatikánském koncilu v roce 1870, vypovědělo tento konkordát depeší Svatému stolci dne 30. července 1870. Svatý stolec však toto jednorázové vypovězení konkordátu s odůvodněním, že se jedna ze smluvních stran po vyhlášení dogmatu stala jinou, neakceptoval a v podstatě až do rozpadu Rakouska-Uherska jej považoval za platný a závazný ve všech jeho částech. viz. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2008, 1. vydání, s. 119

Msgr. Lev Skrbenský byl představitelem šlechty rakouského smýšlení, navíc úzce spojený s monarchií, jehož autorita v období těsně před vznikem nového státu velmi upadla. Arcibiskup Skrbenský s konečnou platností rezignoval až v září 1920. U slovenských biskupů byla situace náročnější v tom, že až na košického biskupa Msgr. Augustina Fischer-Colbrie a pomocného spišského biskupa Msgr. Martina Khebericha se jednalo o maďarské obyvatele a zastánce maďarizace území Slovenska.⁴⁴ Otázka trvalého obsazení uvolněných biskupských úřadů se tak stala naléhavou. Vyřešení tohoto problému však komplikoval odlišný názor Svatého stolce a představitelů československé vlády ve věci nominačního práva nových biskupů na území nově vzniklého československého státu.

Představitelé československého státu vycházeli z privilegia, které Svatý stolec udělil habsburským císařům, jež jim umožňovalo jmenovat do úřadů biskupů osoby podle svého uvážení. Toto privilegium bylo potvrzeno i v posledním platném konkordátu mezi Svatým stolcem a Rakousko-Uherskem. Císař tak většinou po poradě s biskupy dotyčné církevní provincie jmenoval nového biskupa, nebo v případě, že katedrální kapitula kanovníků měla privilegium nového biskupa zvolit, tuto volbu potvrzoval.⁴⁵ Po vzniku Československa Svatý stolec zaujal stanovisko podle zásady *clausula rebus sic stantibus*⁴⁶, kdy toto privilegium skončilo zánikem Rakousko-Uherska z důvodu podstatné změny poměrů. Svatý stolec také argumentoval tím, že toto privilegium rakouského císaře a uherského krále vychází z osobního propůjčení za jejich zásluhy o církve a tak nemůže přejít na nově vzniklé státy na území Rakousko-Uherska.⁴⁷ Proti tomu československá vláda zastávala názor, že privilegium nepříslušelo osobně panovníkovi jako soukromé osobě, ale jako představiteli státní moci a tak recepcí rakouského a uherského právního řádu na základě tzv. recepční normy, zák. č. 11/1918 Sb. z. a n. vyhlášeného dne 28. října 1918, přešlo toto privilegium jako součást původních právních řádů na československou vládu.⁴⁸ Tyto protichůdné názory

⁴⁴ Ostatní biskupové buď dobrovolně opustili své úřady a odešli do Maďarska nebo byli nuceně deportováni. Jednalo se např. o nitranského biskupa Msgr. Viliama Baťána nebo banskobystriického biskupa Msgr. Farkaše Radnaie. srov. PETRANSKÝ Ivan A., *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945-1946*, nakl. Garmond, Nitra 2001, s. 18

⁴⁵ V případě ČSR se jednalo jen o kapitolu při katedrále olomouckého arcibiskupství.

⁴⁶ tzn. výhradu, že věci zůstanou tak, jak jsou

⁴⁷ Tento názor byl podpořen ve veřejné promluvě papeže Benedikta XV. z 21. listopadu 1921. srov. KOP František, *Modus vivendi: nynější stav, jeho provedení*, nakl. Orbis, Praha 1937, s. 189

⁴⁸ Touto otázkou se subsidiárně zabýval i NSS ČSR, který ve svém nálezu č.j. 315/1923 ze dne 10. ledna 1923, kdy se přiklonil k názoru československé vlády. V této věci se jednalo o privilegium panovníků jmenovat kanovníky kapitul. NSS ČSR rozhodl, že *úplně jest bezvýznamné, jakým způsobem ono právo*

na nominační privilegium navíc umocnila skutečnost, že československá vláda toto oprávnění v počátcích nijak rozhodně neuplatňovala a také Svatý stolec ve snaze nastolit přátelské vztahy bral ve velké míře ohled na přání vlády nového státu. Není se proto co divit, že očekávání obou stran byla v této věci později tak protichůdná.

V Praze byl novým pražským arcibiskupem ještě před odjezdem PhDr. Krofty do Říma jmenován Msgre. Dr. František Kordač. Msgre. Micara, jako apoštolský delegát, po svém příjezdu do Prahy v srpnu 1919 navštívil předsedu československé vlády Vlastimila Tusara, zastupujícího ministra zahraničních věcí Dr. Edvarda Beneše a představil mu *terno*⁴⁹. V tomto seznamu byli jako kandidáti na nového pražského arcibiskupa navrženi František Kordač, Method Zavoral, opat a Karel Kašpar, kanovník. Msgre. Micara chtěl ujištění, že československá vláda nemá proti těmto kandidátům žádné výhrady. Předseda vlády prohlásil, že nemá námitky proti navrženým kandidátům. Také podepsal příslušné protokoly a stvrdil, že československá vláda nemá proti těmto osobám žádných námitek.⁵⁰ Na Moravě se rozhodl Svatý stolec jmenovat olomouckým arcibiskupem senátora za Lidoveckou stranu a velmi oblíbenou osobnost mezi věřícími, osobnost pobírající velké úcty i autority od moravského kléru, Dr. Antonína Cyrila Stojana. Také v tomto případě si Svatý stolec před jmenováním vyžádal souhlas československé vlády. Ke změně tohoto postoje u představitelů Československa došlo až po příjezdu PhDr. Krofty do Říma. Naše politická reprezentace si pravděpodobně více začala uvědomovat důležitost obsazování biskupských úřadů politicky vhodnými osobami. Na Slovensku tato pozice byla pro československou vládu podstatně důležitější než v Čechách a na Moravě. K prvnímu sporu v otázce jmenování slovenských biskupů došlo hned při prvním jednání mezi československým vyslancem u Svatého stolce, PhDr. Kroftou a státním sekretářem,

vladaře původně vzešlo. Lhostejno jest také, jak na ono právo bylo pozíráno v rozhodujících kruzích církve, nýbrž pouze a jedině je rozhodno, že roku 1874 právo to bylo vykonáváno držitelem moci vladařské jako část této moci. Převratem přešla podle ústavní listiny (§ 64) veškerá moc výkonná, která dříve v území republiky Československé příslušela panovníku, pokud zákon ten nechová výhrady ve prospěch presidenta republiky, na vládu. viz. Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ČSR ve věcech administrativních, Praha 1929, Svazek V., s. 50 a násl. číslo 1827

⁴⁹ Jedná se o seznam kandidátů na uvolnění církevní úřad.

⁵⁰ Reakce Tusara a později i Švehly jako ministra vnitra byly takové, že československá vláda nemá žádný zájem na tom, kdo bude na tato místa jmenován. Tusar měl ve vtipu prohlásit, že „*nám je to vcelku fuk, koho pan papež posadí na arcibiskupský stolec pražský*“ nebo Švehla měl vyjádřit, že „*po obsazení pražského arcibiskupského stolce Dr. Kordačem nám nic není, ať by byl jmenován třeba vrchním rabínem.*“ srov. DOLEŽAL Josef, *Český kněz*, in *Časopis katolického duchovenstva*, roč. 1931, s. 66 nebo MAREK Pavel, *Arcibiskup pražský prof. Dr. František Kordač, nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Katedra politologie a evropských studií Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2005, s. 72

Msgr. Cerreti. Krofta navrhl kněze Mariana Blahu na biskupský stolec ve spišské diecézi. Cerreti jeho jmenování odmítl z důvodu, že část místního duchovenstva je proti němu a také z důvodu, že mu byl nabídnut post vojenského biskupa. Místo něj byl nominován jako nový biskup pro spišskou diecézi Karol Kmeťka. V podstatě se nejednalo o diplomatický souboj o konkrétní jména, ale o uhájení nominačního práva pro jednu stranu.⁵¹ Nakonec byli v prosinci 1920 jmenováni první tři slovenští biskupové: Dr. Martin Blaha jako biskup banskobystrický, Dr. Karol Kmeťko jako biskup nitranský a spišským biskupem Ján Vojtaššák. V podstatě se Kroftovi podařilo prosadit kandidáty československé vlády a byl to jeho velký diplomatický úspěch u Svatého stolce. Uzavření této záležitosti v otázce jmenování nových biskupů byla zvláštní nota, ve které Svatý stolec upozornil, že ústupek, který učinil československé vládě v přijetí jejich biskupských kandidátů, jí v této otázce do budoucna nesjednává žádných právních nároků. Ústy státního sekretáře Gasparri vyjádřil Svatý stolec stanovisko, že „*Svatý stolec povolil, aby podal důkaz dobrého smýšlení s Vaší republikou.*“⁵²

4.3. Delimitace diecézí na území ČSR

Hranice území diecézí se ne vždy shodovaly s aktuální hranicí státního útvaru, jehož panovník jmenoval do funkce biskupy jako představitele těchto církevních jednotek. Do jisté míry se v rámci středověkého uspořádávání Evropy dá říct, že panovníci měli velký zájem na vlivu v této otázce, zvláště když v některých válkách ztratili nad nějakým územím politickou kontrolu. Takto alespoň částečně uchovali vliv náboženský a podle povahy biskupa zčásti i politický. Také vznik Československa s sebou přinesl problém, kdy hranice jednotlivých diecézí, jejichž sídelní biskupové byli na území nového státu, nekorespondovaly s hranicemi nového státu. Vznikly dvě problematické situace:

1. na území ČSR se nacházely části diecézí, které byly spravovány biskupy sídlícími mimo území ČSR,⁵³

⁵¹ Nicméně je třeba uvést, že československé vládě velmi záleželo na jmenování Blahy spišským biskupem a proto raději ustoupila v dalším nominačním sporu, který se týkal obsazení biskupství v Českých Budějovicích. viz. DEJMEK Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921)*, in Český časopis historický, roč. 91/1993, č.2, s. 228

⁵² srov. KUČERA Karel, *Krofta ve Vatikánu*, in Historie a historici, vyd. Karolinum, Praha 1992, s. 99-100

⁵³ např. farnosti v regionu Valticka spadaly pod pravomoc vídeňského arcibiskupa.

2. části diecézí spravovanými biskupy sídlícími v ČSR se nacházely na území jiných států.⁵⁴

Až na několik nepatrných výjimek diecéze české a moravské provincie kopírovaly hranice nového státu. Problematická situace však byla na Slovensku. Navíc na Slovensku bylo potřeba čelit silným maďarským revizionistickým pokusům o nové uspořádání hranic rozpadlého Rakousko-Uherska. Z tohoto důvodu bylo pro československé představitele důležité, aby Svatý stolec rozhodl o přizpůsobení diecézních hranic hranicím státu. Tímto by totiž významný subjekt mezinárodního práva zřetelně deklaroval, že hranice nového státu považuje za trvalé a také by se tím vyloučil vliv cizích církevních představitelů na území státu, k němuž nemuseli chovat sympatie. Svatý stolec většinou k přizpůsobení hranic diecézí novým státním hranicím přistupoval až poté, co získal jistotu o trvalosti státních hranic. Význam delimitace hranic diecézí považoval i prof. Antonín Hobza za daleko důležitější otázku než otázku navrhované odluky státu od církví.⁵⁵

Situace na Slovensku byla proti Čechům nebo Moravě komplikovaná v tom, že se nejednalo jen o malé části diecézí, ale šlo rozsáhlá území. Z šesti diecézí, které byly na Slovensku, se pouze dvě (nitranská a banskobystrická) nacházely plně na území Slovenska. Několik obcí ze spišské diecéze bylo připojeno k Polsku a rožňavský a košický biskup sídlil na Slovensku, ale jejich diecéze zasahovaly částečně na území Maďarska, a část Slovenska spadala pod ostříhomské arcibiskupství se sídlem v Maďarsku. Poslední zmiňované představovalo největší problém. Pod církevní jurisdikci ostříhomského arcibiskupa spadala skoro třetina slovenských katolíků, ostříhomský arcibiskup byl zároveň primasem uherským, a tak v novém maďarském státu disponoval významnou politickou mocí. Bohužel pro nás jím byl v této době velký odpůrce Československa, János kardinál Csernoch.⁵⁶

S otázkou změny hranic diecézí souvisela také otázka církevního majetku, který se na tomto území nacházel. Distribuce tohoto majetku byla velmi nerovnoměrná a v některých případech mohla nastat situace, kdy skoro veškerý majetek jedné diecéze se

⁵⁴ např. farnosti v oblasti pruského Slezska spadaly pod správu olomouckého arcibiskupa.

⁵⁵ srov. HOBZA Antonín, *Poměr mezi státem a církví, Jeho vývoj a přítomný stav*, nakl. Bursík a Kohout, Praha 1925, 3. vydání, s. 174

⁵⁶ Přestože byl János kardinál Csernoch rodilým Slovákem. srov. KROFTA Kamil, *Československo a Vatikán*, in *Zahraniční politika 1925*, s. 948

díky úpravám hranic stane majetkem diecéze jiné.⁵⁷ Vyjednávání vyslance Krofty bylo značně ovlivněno tlaky maďarských aktivistů v otázce revize nových státních hranic na Slovensku. Svatý stolec dal našemu diplomatickému zástupci ujištění, že uznává oprávněnost československých požadavků ve věci delimitace diecézních hranic a bude se touto problematikou zabývat. Otázka delimitace však byla ze strany Svatého stolce podmíněna uzavřením míru s Maďarskem. I přes výzvu k vypracování návrhu delimitace, kterou učinil PhDr. Krofta směrem k vnitrostátním úřadům a zainteresovaným odborníkům, překvapivě se, zvláště ze strany ministerstva zahraničních věcí, nijak výrazně nespíchalo.⁵⁸ Ze strany Svatého stolce zvláště v záležitosti slovenských diecézí nebyla velká důvěra v trvalost míru s Maďarskem.

V první polovině roku 1921 došlo k výrazným personálním změnám římské kurie. Církevní hodnostáři, kteří zastávali v této otázce spíše negativní postoj, přestoupili do diplomatických služeb na nunciaturách v Evropě, a tak se částečně uvolnil prostor pro hledání rozumného kompromisu mezi oběma stranami. Československá vláda považovala za prioritní vyřešení otázky církevní správy části ostříhomské arcidiecéze zasahující na území ČSR. Od počátku se počítalo s tím, že na tomto území vznikne nová trnavská diecéze. V létě 1921 byl apoštolským administrátorem nově se formující trnavské apoštolské administratury jmenován slovenský kněz Milan Bubnič. Jeho jmenování však bylo již v srpnu téhož roku suspendováno.⁵⁹ Po selhání diplomatických vyjednávání se Svatý stolec rozhodl k jednostrannému kroku a jmenoval 29. května 1922 Dr. Pavla Jantausche, titulárního biskupa prienského, apoštolským administrátorem trnavské apoštolské administratury s pravomocemi sídelního biskupa. Mezi československou vládou a Svatým stolcem se opět rozhořel spor o pravomoc jmenování biskupů a potřebnosti souhlasu. Vláda biskupa Jantausche uznala s definitivní platností až v říjnu 1937, kdy usnesením vzala na vědomí obsah papežské buly *Ad ecclesiastici regiminis incrementum*.⁶⁰ Tato bula také s konečnou platností vyřešila otázku delimitace území diecézí.

⁵⁷ např. ostříhomské arcibiskupství mělo většinu majetku na území ČSR.

⁵⁸ viz. DEJMEK Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikanem (1920-1921)* in Český časopis historický, roč. 91/1993, č. 2, s. 230

⁵⁹ Oficiální důvod této suspenze byl mj. nepřiznivě stanovisko československé vlády k otázce církevních statků. srov. tamtéž, s. 240

⁶⁰ Bula papeže Pia XI. ze dne 2. září 1937, na jejímž základě došlo k částečné delimitaci území čs. diecézí. Nepodařilo se vyřešit územní problémy německých diecézí, kdy z pochopitelných důvodů vrcholícího nacismu v Německu toho nebylo možné dosáhnout. Text této buly se stal součástí právního řádu ČSR,

4.4. Problematika církevního majetku, řízení řeholních řádů a školství

Jak jsem již uvedl v předchozí kapitole, otázka delimitace úzce souvisela také s tématem správy církevního majetku a vůbec oblasti pozemkové reformy. Obě strany zastávaly různé právní názory. Československá vláda vycházela z názoru, že subjektem vlastnického práva k církevnímu majetku je konkrétní kostel, obročí, záduší, kapituly, nadace apod. Tyto subjekty byly také v pozemkových knihách zapsány jako vlastníci nemovitostí. Souhrnně byly označovány jako církevní ústavy nebo církevní instituce. Dále vycházela z toho, že stát má k církevnímu majetku zvláštní práva, souhrnně označovaná jako nejvyšší patronát nebo církevní výsostí státu. Uplatněním recepční normy rakouského a uherského právního řádu vycházela z předpokladu, že celek těchto zvláštních majetkových práv přešel na příslušné orgány nově vzniklého státu.⁶¹ Svatý stolec naopak zastával postoj, že změnou hranic států nebo vznikem států nových nedochází ke změně právní povahy těchto statků, zůstávají nadále církevními a právo rozhodovat o nich přísluší jen Svatému stolci. Státní moc tak nemůže tyto statky konfiskovat nebo je svěřit k jiným účelům. Avšak nebránil se vyjednávání s představiteli státu o prodeji těchto statků, pokud by stát nebyl ochoten tento způsob strpět. Přesto ale, jako i v případě jiných nově vzniklých států, si Svatý stolec kladl podmínku, aby každé diecézi zůstala alespoň část jejich nemovitých statků. Situace ohledně správy církevního majetku byla, podobně jako i v jiných záležitostech podstatně složitější. I na Slovensku uplatňovala vláda vrchní patronátní právo, které odvozovala od recepce uherského právního systému. Ale protože majetek slovenských biskupství, který se nacházel na území Maďarska a byl tamní vládou zadržován, uplatnila naše vláda na církevní majetek, který se nacházel na území Slovenska, nucenou správu.⁶² Obě strany setrvaly dlouho na svých názorech a byly si vědomy, že ustoupení v této záležitosti může do budoucna vytvořit pravidlo při dalším možném jednání o církevním

protože jeho slovenský překlad byl publikován společnou vyhláškou ministerstva zahraničních věcí a ministerstva školství a národní osvěty č. 118.672/II-7/37. srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 134

⁶¹ srov. HENDRYCH Jaroslav, *Katolická církev* in Slovník veřejného práva československého, Brno 1932, svazek II, s. 155

⁶² Z pochopitelných důvodů a vzhledem k stále nedořešeným vztahům mezi oběma zeměmi zde čs. vláda uplatnila zásadu reciprocit státních suverénů. Srov. KOP František, *Modus vivendi: nynější stav, jeho provedení*, nakl. Orbis, Praha 1937, s. 123

majetku. Navíc k tomuto problému přibyla ještě otázka pozemkové reformy, kdy v rámci záboru půdy měla patřit ta církevní k největším celkům.⁶³ Reforma se také významně dotkla nemovitého majetku jednotlivých farností i ostatních řeholních řádů a samostatných klášterů. V roce 1921 však byl zákon upravující pozemkovou reformu novelizován a jeho dopad na farnosti a kostely byl zmírněn, když při farách a kostelech muselo zůstat alespoň 8 hektarů půdy.

V rámci diplomatických jednání došlo na jaře roku 1920 k naději posunu v jednání, kdy se Svatý stolec byl ochoten smířit se zábořem církevních statků v rámci pozemkové reformy, ale tento zábor musel být za peněžitou náhradu. Československá vláda na počátku ani neodmítala vyplacení náhrady např. v Bratislavskému biskupství. Dalším požadavkem byla otázka hmotného zabezpečení biskupů, zvláště maďarských, kteří svůj úřad opustili. Svatý stolec navrhoval výplatu důchodu z bývalých diecézí nebo výplatu státní penze. Situace se začala příznivěji vyvíjet, když český vyslanec ani tomuto požadavku neodporoval. Otázky církevního majetku se probíraly ještě na začátku roku 1921 při oficiální návštěvě Dr. Beneše v Římě. Příznivý vývoj se zastavil hned na jaře roku 1921, kdy v Bratislavský biskup Msgre. Adolf Bertram vznesl u Svatého stolce stížnost proti konfiskaci církevního majetku Bratislavské diecéze na území ČSR. Svatý stolec podpořil Bratislavského biskupa a své dřívější stanovisko podepřel novým dobrozdáním významného německého církevního historika, Dr. Ludwiga Pastora. Přesto mimo oficiální jednání Msgre. Cerreti sdělil PhDr. Kroftovi, že Svatý stolec nebude na tomto stanovisku striktně trvat, pokud tento církevní majetek zůstane nadále katolické církvi. PhDr. Krofta žádal Československou vládu o vypracování expertního historickoprávního výkladu povahy církevního majetku na území ČSR, který by byl oponentním k dobrozdání Dr. Pastora. Vláda však tento krok nepovažovala za nezbytný a moc státního suveréna považovala za dostatečnou při rozhodování o církevním majetku na svém území. Přesto si vláda uvědomovala nutnost vyřešit tuto záležitost smírnou cestou.⁶⁴

Podobný problém, který se týkal správy a řízení diecézí, se nově vztahoval také na řeholní řády a kláštery. Československá vláda se zasazovala o to, aby ani kláštery, které se nacházely na území nového státu, nepodléhaly řeholním představeným se

⁶³ Největšími vlastníky církevní půdy na území ČSR bylo olomoucké arcibiskupství, Bratislavské biskupství, Řád německých rytířů a pražské arcibiskupství.

⁶⁴ Tato otázka byla úzce spojena s problematikou vnější delimitace území diecézí.

sídlem v zahraničí. Požadovaly vytvoření nových řeholních provincií nebo samostatných řeholních domů. To se jim do značné míry podařilo a je možné považovat jednání v této otázce pro československou diplomacii jako poměrně úspěšnou.

V oblasti školství byl tématem diplomatických jednání problém s kanonickou aprobačí nově vzniklé teologické fakulty bratislavské univerzity. Snahou československé vlády bylo omezit moc maďarských sil na Slovensku a zajistit tedy výchovu slovenských bohoslovců mimo maďarské formační ústavy. Svatý stolec se k této otázce nejdříve vyjádřil kladně, ale po připomínkách Kongregace pro semináře a univerzity a vyjádření Msgre. Gasparri bylo schválení statutu nové fakulty v nedohlednu. Oficiální argument Svatého stolce byl ten, že fakulta nevyhovuje požadavkům obsaženým v novém Kodexu kanonického práva z roku 1917 (CIC 1917). PhDr. Krofta namítal, že statut nové teologické fakulty odpovídá statutům starších teologických fakult v Olomouci i Praze a žádná z těchto fakult neodpovídá požadavkům nového CIC 1917.⁶⁵ Přestože se československá strana snažila co nejvíce vyhovět požadavkům nového CIC 1917, Svatý stolec v listopadu 1920 oznámil rozhodnutí, že pro zřízení teologické fakulty na Slovensku scházejí podmínky a jako kompromis navrhl zřízení tzv. generálního semináře. Na tento návrh však československá vláda nepřistoupila, a tak se v tomto důsledku postupně začal rozpadat akademický sbor této fakulty. Výchova nových kněží na Slovensku zůstala tak nadále v jednotlivých diecézních seminářích. Souhlas se zřízením bohoslovecké teologické fakulty dal Svatý stolec až koncem roku 1935. K jejímu otevření došlo až na začátku akademického roku 1936/1937.⁶⁶

4.5. Myšlenka odluky státu a církvi

Nově vzniklá republika chtěla hned ve svém počátku vyřešit svůj vztah k církvím způsobem *odlukovým*. Podle tehdejšího názoru byl tento způsob jedinou možnou formou poměru mezi státem a církvemi slučitelným s ideou demokracie.⁶⁷ Rozlukovou ideu ve vztazích mezi státem a církvemi měly mimo lidové strany všechny ostatní ve svých politických programech. Tyto úvahy byly také povzbuzovány výraznými

⁶⁵ srov. KROFTA Kamil, *Československo a Vatikán*, in *Zahraniční politika*, roč. 1925, s. 951

⁶⁶ srov. KOP František, *Modus vivendi: nynější stav, jeho provedení*, nakl. Orbis, Praha 1937, s. 94

⁶⁷ srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 128

požadavky na distancování se republiky od katolické církve.⁶⁸ Nicméně se stále jasněji ukazovalo, že než spíše o odluku, zvláště ve vztahu ke katolické církvi a tedy i Svatému stolci, se bude jednat o úpravu poměrů mezi státem a církvemi. K řešení této otázky byla ustanovena tzv. *rozluková komise*. Také otázky týkající se úpravy těchto vztahů projednávaly na půdě československého parlamentu. PhDr. Krofta se aktivně zapojil do tohoto procesu, protože jej považoval za svůj osobní úkol. V úvahu přicházely v podstatě dva modely odluky, a to:

- tzv. francouzský (*alla francese*), který nebyl církvím přátelsky nakloněn,
- tzv. brazilský (*alla brasiliana*), který byl k církvím příznivější a v mnoha případech by jim mohl přinést i určité výhody.⁶⁹

Přestože Svatý stolec nebyl ochoten v zásadě rozluky uznat, v případě formy úpravy spolupráce brazilským modelem by ji neodsuzoval. I když se jednání v této věci, ačkoliv pomalu, přece jen pozitivně vyvíjela, došlo nakonec k jejímu odložení *ad acta*. Jelikož v podstatě panovala víceméně politická i diplomatická shoda na tomto tématu, nespíchalo se s jejím vyřešením. Její dořešení mělo být svěřeno novému ministrovi školství a národní osvěty, kterým měl být po volbách na podzim roku 1921 prof. Kamil Henner. Ministrem se nakonec stal MUDr. Vavro Šrobár a vývoj se začal ubírat jiným směrem. Navíc koncem roku 1921 skončila diplomatická mise PhDr. Krofta a postupně docházelo k ochlazení diplomatických vztahů, které byly i přes počáteční problémy a vymezování pozic na velmi dobré úrovni.⁷⁰ PhDr. Kroftu nahradil diplomat Dr. Václav Pallier a také nuncia Micara nahradil v září 1923 Msgre. Francesco Marmaggi. Přestože se oba diplomaté snažili pracovat na dokončení dohody mezi Československem a Svatým stolicí, jednání se komplikovala a tzv. *za dveřmi* byla největší krize ve vzájemných vztazích od vzniku ČSR, označovaná jako „*Marmaggiho aféra*“.

⁶⁸ např. hesla z období těsně před vznikem ČSR „Pryč od Říma“ nebo „Po Vídni musíme zúčtovat i s Římem“.

⁶⁹ PhDr. Krofta připravil svůj osobní návrh rozluky, který vycházel ze srovnávací studie podobných brazilských a portugalských zákonů.

⁷⁰ srov. DEJMEK Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921)*, in Český časopis historický, roč. 91/1993, č. 2, s. 245

4.6. „Marmaggiho aféra“

Nejhlubší krize od vzniku samostatného Československa, nazývaná podle tehdejšího apoštolského nuncia v ČSR Francesca Marmaggi, vyvrcholila nunciovým opuštěním Prahy a přerušením diplomatických styků na nejvyšší úrovni.

Této události bezprostředně předcházely dvě významné vnitropolitické skutečnosti, které na ni měly významný dopad:

- vydání pastýřského listu slovenských katolických biskupů,
- přijetí zákona o nedělích, svátcích a památných dnech.

Pastýřský list slovenských katolických biskupů, který byl koncem roku 1924 čten ve všech slovenských katolických kostelech, odsuzoval členy a příznivce všech protikřesťanských spolků.⁷¹ Katolickým křesťanům bylo zakázáno účastnit se na činnosti těchto spolků a těm, kteří tak přesto budou činit, nebude dovoleno přistupovat ke svátostem a svátostinám.⁷² Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a bouřlivě se vyvíjela v celé zemi. Ve velkých slovenských městech, např. Bratislavě, Žilině, se konaly velké demonstrace stoupců stran a spolků, které byly v pastýřském listě takto negativně vymezeny. Navíc v lednu 1925 na stranu slovenských biskupů přidali i čeští a moravští katoličtí biskupové. Na přání nuncia Marmaggi biskup Kmeťko jménem biskupů Slovenska a Podkarpatské Rusi vydal veřejné prohlášení o motivech vydání tohoto listu. Převážně vyvracel podezření, že jej iniciovaly síly nepřátelské ČSR. Dále objasňoval, že k sepsání listu biskupy vedly především záležitosti mravů a víry, ale také ohled na společné dobro státu. Ujistil veřejnost i státní představitele o loajalitě biskupů k ČSR. Situace se poté uklidnila, ale na vzájemných vztazích zanechala již znatelnou stopu v negativním smyslu.

V březnu 1925 přichází do parlamentu návrh zákona o nedělích, svátcích a památných dnech. Zákon ponechal většinu tradičních katolických svátků (podle CIC 1917⁷³) a mezi

⁷¹ V tomto listu byly výslovně uvedeny spolky anarchistické, nihilistické, socialistické, komunistické a zednářské. Srov. DOLEŽAL Josef, *Politická cesta českého katolicismu 1918-1928*, in *Časopis katolického duchovenstva*, roč. 1928, s. 24

⁷² např. svatě přijímání, zpověď, církevní sňatek, církevní pohřeb apod.

⁷³ CIC 1917 je Kodex kanonického práva promulgovaný v roce 1917. Zkratka CIC představuje její latinské znění; *Codex Iuris Canonici*. Od roku 1983 platí v církvi nový Kodex kanonického práva. Pokud budu uvádět odkaz na tento právní pramen, budu nadále používat zkratku CIC s rozlišením roku promulgační.

památné dny nově zařadil 28. říjen, 1. květen a den sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava a mistra Jana Husa. Záměrem zákona měla být reflexe zájmů všech složek společnosti.⁷⁴ Reakce Svatého stolce po přijetí zákona na sebe nenechala dlouho čekat. Přestože již před přijetím zákona Svatý stolec několikrát zástupcům československé diplomacie oznámil, že církevní poměry spadají do sféry vyjednávání mezi státem a Svatým stolicem, pokud existuje funkční diplomatické zastoupení a nemohou být jednostranně řešeny zákonem. Navíc byl Dr. Beneš při návštěvě Říma několikrát upozorněn, že v případě uzákonění svátku Jana Husa bude Svatý stolec na celou věc hledět velmi vážně a bude ji považovat za urážku katolického citění. Stejně upozornění předal Dr. Benešovi po jeho návratu z Říma i nuncius Marmaggi v Praze.⁷⁵ Postoj Svatého stolce se může zdát jako pokus o vměšování do vnitropolitických záležitostí státu, ale je potřeba pro pochopení jeho postoje uvést, že otázka Jana Husa byla pro celou katolickou církev zvláště citlivá a na počátku 20. století nebyl žádný prostor k ústupkům. Sám PhDr. Krofta se pokoušel v závěru své diplomatické mise u Svatého stolce nastítnit otázku „rehabilitace“ Jana Husa, která by pomohla k výraznému zlepšení vzájemných vztahů. Státní sekretář Msgr. Borgongi mu však sdělil, že revize Husova procesu není možná. Svatý stolec nemohl uznat, že nebyl kacířem,⁷⁶ byť by nebylo pochybností, že byl mužem mravně bezúhonným. Napětí do vzájemných vztahů přinesly zprávy o oficiálním rázu blížících se oslav. Prezident Masaryk převzal záštitu nad těmito oslavami a ministerský předseda se měl stát čestným členem přípravného výboru. Ještě 3. července 1925 se Dr. Beneš pokoušel nunciu Marmaggi objasnit důvody a povahu oslav jako národního svátku, nikoliv jako církevního nebo akce s protikatolickým charakterem. Nuncius Marmaggi Dr. Beneše upozornil, že pokud bude mít oslava mistra Jana Husa oficiální charakter, bude nucen opustit Prahu.⁷⁷ Prezident Masaryk po svém projevu na Staroměstském náměstí vyvěsil nad Pražským hradem husitský prapor. Tím samozřejmě ještě více zjitřil už tak vyhocené vztahy a

⁷⁴ I přes protest slovenské ľudové strany, která místo památného dne mistra Jana Husa navrhovala slavit svátek sv. Jana Nepomuckého, se podařilo tento zákon dne 21. března 1925 přijmout. viz. VNUK František, *Kriza vo vzťahoch Praha-Vatikán v roku 1925*, in *Historický zborník*, roč. 9/1999, s. 63

⁷⁵ Srov. VNUK František, *Kriza vo vzťahoch Praha-Vatikán v roku 1925*, in *Historický zborník*, roč. 9/1999, s. 64

⁷⁶ což i z pohledu moderní teologické dogmatiky je více méně nesporné.

⁷⁷ 5. července 1925 skutečně nuncius Marmaggi obdržel z Říma příkaz, aby s verbálním protestem opustil Prahu. Srov. DOLEŽAL Josef, *Politická cesta českého katolicismu 1918-1928*, in *Časopis katolického duchovenstva*, roč. 1928, s. 27-28

nuncius se přesvědčil jednak o oficiálním charakteru těchto oslav, ale také, z jeho pohledu, o charakteru protikatolickém a neprodleně odjel z Prahy do Říma.⁷⁸

Většina představitelů československé vlády si nepřála přílišnou eskalaci této záležitosti. Po skončení oslav, 17. a 18. července 1925 přijala oficiální stanovisko k celé záležitosti, které se snažilo o smírný tón, nicméně i tak otázku oslav mistra Jana Husa považovalo za vnitropolitickou záležitost a odmítala jakýkoliv zásah ze strany Svatého stolce. Provoz diplomatických zastoupení se sice úplně nepřerušil, ale, bohužel, se přerušilo vzájemné jednání o nedořešených otázkách.

Již v říjnu 1926, po jmenování nové československé vlády, můžeme spatřovat snahu o překonání krize ve vzájemných vztazích. Ve vládě znovu zasedli dva lidovečtí ministři a mimo Dr. Beneše tam nebyl žádný ministr ze socialistických stran. Takové nové složení vlády přivítal i Svatý stolec. Ten také udělal první krok. V březnu 1927 oznámil záměr vyslání vysokého církevního představitele, který bude dočasně pověřen vedením nunciatury v Praze.⁷⁹ Hned po svém příjezdu do Prahy (29. března 1927), se sešel Msgr. Ciriaci s Dr. Benešem a zahájili první kolo vzájemných rozhovorů. Jednání se účastnil i PhDr. Krofta, což svědčí o jeho významu a úspěších v diplomatické misi u Svatého stolce. Přestože nebylo dosaženo shody, představitelé kurie dali neoficiálně najevo, že pro vývoj budoucích styků a vyřešení této otázky bude rozhodující průběh letošních oslav. Za vládu se oslav zúčastnili 3 ministři, prezident se nezúčastnil a celé se nesly v umírněném tónu. Koncem července dorazila do Říma česká delegace vedená PhDr. Kroftou. Rozhovory byly zahájeny 2. srpna 1927 a PhDr. Krofta tlumočil státnímu sekretáři Msgr. Gasparri zásadní zájem Prahy na přátelském vyřešení všech církevně-politických problémů a otázek. Také zdůraznil, že oslavami mistra Jana Husa rozhodně nechtěli českoslovenští představitelé urazit katolickou církev ani Svatý stolec. K překvapení PhDr. Krofta kardinál státní sekretář předložil československé delegaci návrh nóty, jejíž přijetí mělo ukončit tento incident. V nótě byla obsažena spokojenost

⁷⁸ Vyvěšení černého praporu s rudým kalichem nad Pražským hradem bylo ze strany Svatého stolce vnímáno jako provokace ze strany prezidenta Masaryka a jako výzva k protikatolickému chování obyvatelstva. Tato skutečnost byla umocněna vědomým protizákonným chováním prezidenta, kdy podle zák. č. 252/1920 Sb. z. a n. o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti vč. vládního nař. č. 512/1920 Sb. z. a n. byl povinen používat výhradně bílou prezidentskou standartu s okrajem skládajícím se z plamének střídavě bílých, červených a modrých a s velkým státním znakem uprostřed bílého pole. srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 132

⁷⁹ Tímto představitelem se stal Msgr. Pietro Ciriaci, důvěrník papeže a podsekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Před svým odjezdem do Prahy byl jmenován titulárním arcibiskupem tarským, což ukazovalo na významnost této osoby i místa, kam míří.

Svatého stolce s průběhem oslav mistra Jana Husa v roce 1927, naděje, že tento trend bude nadále zachován a obsahovala také úmysl opětovného vyslání nuncia Mamaggi do Prahy a pokračování v přerušovaných jednáních. Bohužel osoba Msgre. Marmaggi a její opětovné působení v ČSR byla pro československé představitele nepřijatelná. Později však Dr. Beneš připustil, že by Msgre. Marmaggi přijel do Prahy na krátký čas a potom bude přeložen na jiné místo. 2. prosince 1927 přijíždí PhDr. Krofta do Říma ke konečným jednáním. Po skončení jednání byl PhDr. Krofta přijat papežem Piem XI. Papež vyjádřil spokojenost s výsledky mise a vyjádřil se kladně o výsledku jako o Kroftově vítězství. PhDr. Krofta však závěr mise ohodnotil jako „vítězství, kde není poražených“. Tím došlo k ukončení této diplomatické roztržky a otevřela se cesta k uzavření Modu vivendi, který by upravil do budoucna vzájemné vztahy.

4.7. Modus vivendi z roku 1938 a jeho realizace

Modus vivendi⁸⁰ vešel v platnost 2. února 1928. Text této dohody byl schválen na jednání ministerské rady koncem ledna 1928 a ministr Dr. Beneš následně vypracoval jménem československé vlády oficiální diplomatickou nótu.⁸¹ Tuto diplomatickou nótu převzal 31. ledna 1928 státní sekretář Svatého stolce Msgre. Gasparri a tento akt již 2. února 1928 opětoval. Výměna shodných diplomatických nót završila proces jeho přijetí.

Následně se mezi právníky i politiky po jeho přijetí rozhořel spor o jeho právní povahu. Znění Modu vivendi nebylo v ČSR nikdy oficiálně publikováno. Svátý stolec jej publikoval v úředním věstníku Acta apostolicae sedis (AAS).⁸² Jádrem sporu bylo, jedná-li se o mezinárodní smlouvu nebo nejedená. Mezi kritiky Modu vivendi patřil prof. Antonín Hobza, který o něm napsal: „*Modus vivendi nepředstavuje žádný nový typ smlouvy s Vatikánem, a to ani po stránce formální ani po stránce věcné. Modus vivendi je ve skutečnosti konkordátem, to jest úmluvou, kterou uzavřel stát s Vatikánem o úpravě jistých konfesních záležitostí ve státě. Okolnost, jde-li o celkovou úpravu poměrů církve katolické ke státu nebo jen o některé otázky týkající se tohoto poměru, je pro pojem konkordátu bez významu. Náš modus vivendi patří do kategorie politických konkordátů. Že není právotvorným aktem, říká sám Modus vivendi sám.*

⁸⁰ z latiny, znamená způsob soužití

⁸¹ Text diplomatické nóty byl ve francouzském jazyce. Francouzština byla mezinárodním diplomatickým a komunikačním jazykem v první polovině 20. století. Při diplomatických jednáních se Svátým stolcem a jeho diplomatickými misemi je francouzština stále jako oficiální jazyk užívána.

⁸² viz. AAS č. 20/1928/65-66

*Nebyl u nás vůbec publikován, není ani zákonem, ani nařízením je pouze dohodou politickou.*⁸³ Protikladný názor zastával PhDr. Krofta nebo prof. Vratislav Bušek. PhDr. Krofta nesouhlasil s názorem, že by se jednalo ve skutečnosti o konkordát. Svůj názor opíral o text šestého článku Modu vivendi, podle kterého ponechával v platnosti právní předpisy státu a nechával prostor pro politickou reprezentaci právní řád této dohodě přizpůsobit. Konkordáty ale často svým vstupem v platnost jako mezinárodní smlouvy vyloučily platné právní předpisy v dané věci, pokud se s nimi dostali do právního konfliktu.⁸⁴ Na rozdíl od prof. Hobzy, který konkordáty nepovažoval za mezinárodní smlouvy, prof. Bušek je označoval za zvláštní druh mezinárodních smluv.⁸⁵ Pro podporu svého stanoviska uvádí příklad konkordátu uzavřený mezi Svatým stolicem a Lotyšskem, který byl jako mezinárodní smlouva zaevidován u Společnosti národů. Považuje tedy konkordáty za mezinárodní smlouvy, ale odlišné od tzv. *státních smluv*.⁸⁶ Státní smlouvy tedy tvoří určitou skupinu, která jako podskupina patří do širšího uskupení mezinárodních smluv, kam patří mezinárodní smlouvy uzavírané mezi subjekty mezinárodního práva, z nichž některý není státem. Je také vhodné zmínit, že prof. Bušek považoval uzavření Modu vivendi mezi ČSR a Svatým stolicem za významnou událost v mezinárodním právu, protože naše diplomacie tak stála u zrodu nového typu mezinárodní smlouvy.⁸⁷ Zabýval se také otázkou její publikace. Podle znění ústavy z roku 1920 mezinárodní smlouvy sjednává a ratifikuje prezident republiky. Dále zákon č. 139/1919 Sb. z. a n. stanoví, že do Sbírky zákonů a nařízení se zařadují státní smlouvy. Z toho prof. Bušek odvozoval, že není potřeba ratifikace této smlouvy, protože se nejedná o státní smlouvu a k její ratifikaci je tak příslušná vláda a nemusí být vyhlášeny ve Sbírce zákonů a nařízení. Dodává ale, že si je vědom důležitosti takových smluv a měly by být nějakým způsobem oficiálně vyhlášeny.⁸⁸

K rozhodnutí, který názor výše uvedených právníků je přijatelnější, nám může být nápomocna skutečnost, zda byl Svatý stolec v době uzavření Modu vivendi považován za subjekt mezinárodního práva *sui generis*. V této době se totiž jen pozvolna začal prosazovat názor, že mezinárodněprávní subjektivita náleží pouze státům.

⁸³ Viz. HOBZA Antonín, *Modus vivendi*, vlastní náklad, Praha 1930, s. 18

⁸⁴ Srov. KROFTA Kamil, *Modus vivendi*, in *Zahraniční politika*, roč. VII/1928, s. 106

⁸⁵ Srov. BUŠEK Vratislav, *Konkordáty*, in *Slovník veřejného práva československého*, Brno 1932, svazek II, s. 324

⁸⁶ Jedná se o mezinárodní smlouvy uzavřené mezi státy jako subjekty mezinárodního práva. Srov. tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

Pravděpodobně ani sami tvůrci *Modu vivendi* tuto plnou mezinárodněprávní subjektivitu Svatému stolci nepřiznávali.⁸⁹ Později ale opět převážil názor, že Svatý stolec je subjektem s plnou mezinárodněprávní subjektivitou a tak bylo pohlíženo na jeho smlouvy jako na smlouvy mezinárodní. *Modus vivendi* se také výrazně odlišuje od konkordátů v tom, že neupravuje všechny vztahy mezi státem a katolickou církví. Spíše deklaruje skutečnost, že mezi smluvními stranami dosud existují rozdílné názory na ideální podobu vztahů mezi státem a církví. *Modus vivendi* také neustanovuje přímou spolupráci mezi státem a církví.

Jak jsem již výše uvedl, oficiální text *Modu vivendi* je ve francouzštině. Dokument obsahuje šest článků.⁹⁰

První článek se zabýval otázkou zahraniční politiky ČSR v oblasti vnější delimitace diecézí nacházejících se na území ČSR. Předpokládal, že by formou papežské buly mohlo dojít jak v delimitaci vnější, tak také vnitřní.⁹¹

Druhý článek se věnoval problematice církevního majetku. Řešil také otázku nucené správy, kterou československá vláda uplatnila na církevní majetek na Slovensku. Správou tohoto majetku byla nejdříve pověřena *Církevní komise římskokatolických majetků pro Slovensko v Bratislavě*, která byla později nahrazena *Likvidační komisí*. V roce 1926 došlo z rozhodnutí československé vlády k předání církevních statků postižených nucenou správou nové církevní komisi.⁹² Svatý stolec zde v podstatě uznal skutečnost nucené správy církevních statků na Slovensku.

Třetí článek se vztahuje k řeholním řádům a kongregacím. Upravuje problematiku řízení řeholních domů představenými, kteří sídlí na území ČSR, a vylučuje možnost jejich řízení ze zahraničí. To předpokládalo zřízení řeholních provincií na území ČSR, pokud ještě neexistovaly. Pokud by zřízení samostatné provincie z jakéhokoliv důvodu

⁸⁹ Proto pravděpodobně nebyla ratifikována prezidentem a publikována ve Sbírce zákonů a nařízení. Někdy bývá chybně uváděno, že Masaryk tuto smlouvu odmítl ratifikovat. Srov. TRAPL Miloš, *Náboženství a politika*, in Společnost v přerodu, Masarykův ústav AV ČR, Praha 2000, s. 136

⁹⁰ Původní návrh obsahoval 8 paragrafů, kdy těchto 6 je výsledkem kompromisní dohody po vyjednávání v prosinci 1927 mezi PhDr. Kroftou a Msgre. Borgonigni v Římě.

⁹¹ Vnější delimitace území diecézí se týkala úpravy vymezení hranic diecézí tak, aby odpovídaly území státu, vnitřní se týkala úpravě hranic diecézí v rámci církevní provincie. K úpravě hranic touto formou došlo v roce 1937 vydáním Buly papeže Pia XI. *Ad ecclesiastici regiminis incrementum*. Srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 134

⁹² V čele této komise stál biskup Pavel Jantusch. Viz. SUCHÁNEK Radomír, *Modus vivendi 1928*, in Revue církevního práva č.23, roč. 2002, s. 220

nebylo možné, měly být tyto řeholní domy spravovány z domu generálního. Také představení provincií nebo řeholních domů měli být českoslovenští občané.

Čtvrtý článek se pokouší vyřešit složitý spor o nominační právo. V něm se uvádí, že „*Svatý stolec, dříve než přikročí ke jmenování arcibiskupů, biskupů diecézních, koadjutorů cum iure secessionis a armádního ordináře, oznámí československé vládě jméno kandidátovo, aby se ujistil, že vláda nemá důvodu rázu politického proti této volbě. Uvedení prelátů musí být českoslovenští státní příslušníci. Námitkami rázu politického rozumějí se veškeré námitky, které by vláda mohla podpíratí důvody, vztahujícími se na bezpečnost země, např. že se vybraný kandidát provinil politickou činností iredentistickou, separatistickou anebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě. Jméno kandidáta, naznačeného vládě Svatým stolicem, jakož i příslušné vyjednávání zachovávají se v tajnosti. Ustanovení o armádním ordináři vstoupí v platnost jen v tom případě, že se zachovává soustava samostatné náboženské péče o vojíny. V tomto případě bude se dbáti, kromě námitek rázu politického, i námitek vztahujících se k postavení kandidátovu v armádě.*“ Zde tedy československá vláda rezignovala na snahu získat právo ke jmenování biskupů na území ČSR. Mezi velké kritiky Modu vivendi jako celku, ale i tohoto článku patřil prof. Hobza. Byl zastáncem práva státu jmenovat biskupy a považoval toto ustanovení za odporující platnému československému právu.⁹³ PhDr. Krofta naopak obhajoval pozici československé vlády i její vyjednávací úsilí. V článku v Zahraniční politice uvádí, že nominační právo proti všem nástupnickým státům Rakouska-Uherska uhájil Svatý stolec a nelze jej tedy považovat za selhání vlády ve vyjednávání. Také se domníval, že nominacemi nových biskupů by se dostala do rozporu s ideou odluky státu od církví.⁹⁴

Pátý článek Modu vivendi upravoval povinnost prelátů, kterých se týkalo nominační právo ve čtvrtém článku, složit po jmenování Svatým stolicem před nástupem na svůj úřad přísahu věrnosti československému státu. Přísaha zněla takto: „*Přísahám a slibuji, jak se sluší biskupovi, věrnost republice československé a že nic neučiním, co by bylo proti blahu, bezpečnosti a celistvosti republiky.*“⁹⁵ Také tady se setkáváme s kritikou prof. Hobzy, který nebyl spokojený s příliš vágním znění formulace přísahy, konkrétně části *jak se sluší na biskupa*. Podle jeho názoru měla přísaha obsahovat formulaci

⁹³ Srov. HOBZA Antonín, *Modus vivendi*, vlastní náklad, Praha 1930, s. 9

⁹⁴ Srov. KROFTA Kamil, *Československo a Vatikán*, in *Zahraniční politika*, roč. 1925, s. 105

⁹⁵ Text přísahy je v původním znění v latině.

pro všechny případy a bezpodmínečně. Obával se příliš extenzivního výkladu, z kterého může biskup těžit vzhledem k víceznačnému postavení, které mu vyplývá z jeho úřadu a postavení ve státu i církvi.⁹⁶

Šestý článek, který byl posledním, deklaroval závazek československé vlády zajistit, aby platná zákonná ustanovení právního řádu ČSR byla co nejdříve přizpůsobena dohodnutým ustanovením *Modu vivendi*.

Jestliže se budeme zabývat hodnocením *Modu vivendi*, musíme vzít v úvahu, že se v podstatě jednalo o politickou rámcovou dohodu mezi dvěma subjekty mezinárodního práva, na kterou měla navazovat celá řada dohod, které by jednotlivé záležitosti konkretizovaly a upřesňovaly. Z obsahového hlediska byl *Modus vivendi* pro obě smluvní strany přijatelným kompromisem v záležitostech, kde bylo možné nalézt shodu. *Modus vivendi* byl vcelku pozitivně přijat politickou reprezentací napříč politickým spektrem s minimálními odmítavými postoji.⁹⁷ Pro československou vládu bylo nejpodstatnější dosažení shody ve věci vnější delimitace hranic diecézí. Lze tedy říci, že přinesl pozitivní základ pro další dobré styky mezi ČSR a Svatým stolcem.

Po uzavření *Modu vivendi* došlo k obnovení diplomatických styků. Pro československou diplomacii byl úspěch, že Svatý stolec ustoupil ze svého záměru opětovného povolání Msgre. Marmaggi jako nuncia v Praze.⁹⁸ 15. února 1928 se stal novým apoštolským nunciem v Praze Msgre. Pietro Ciriaci. Byl kuriálním diplomatem, aktivně se zapojil do dokončení dohody o *Modu vivendi* a celkové nápravy vzájemných vztahů mezi Československem a Svatým stolcem. Vyslancem u Svatého stolce se stal Vladimír Radimský, který předtím působil jako vyslanec ve Stockholmu. Na rok 1929 připadly v Československu oslavy Milénia sv. Václava. Oslav se zúčastnili zástupci vlády i prezident republiky. Úspěšný průběh oslav přispěl k výraznému zlepšení vzájemných vztahů. V otázce vnitropolitických témat, které se dotýkaly styků mezi Svatým stolcem a Československem, dominovala snaha o sjednocení katolických stran v ČSR. Tato snaha byla podporována z obou stran.⁹⁹

⁹⁶ Srov. HOBZA Antonín, *Modus vivendi*, vlastní náklad, Praha 1930, s. 14

⁹⁷ Srov. KROFRA Kamil, *Československo a Vatikán*, in *Zahraniční politika*, roč. 1925, s. 107

⁹⁸ Msgre. Marmaggi se stal nunciem ve Varšavě. Viz. DEJMEK Jindřich, *Československo-vatikánská jednání o Modus vivendi 1927-28*, in *Český časopis historický*, roč. 92/1994, č. 2, s. 284

⁹⁹ Podporu těmto snahám vyslovil i papež Pius XI. v roce 1929 při audienci, kterou udělil lidoveckému politikovi Dr. Janu Jiřímu Rücklovi, kdy papež vyzdvihl význam společného postupu českých a

Dobře se vyvíjející vzájemné vztahy mezi ČSR a Svatým stolicem byly v roce 1931 a později narušeny 2 nepřijemnými zásahy ze strany nuncia Msgre. Ciriaci. První událost byla spojená s rezignací pražského arcibiskupa Msgre. Františka Kordače. K rezignaci došlo v polovině července 1931. Oficiální zdůvodnění ze strany Svatého stolce byla rezignace z důvodu vysokého věku a trvající nemoci. Msgre. Kordač před rezignací skutečně prodělal 2 mrtvice a zápal plic. Metropolitní kapitula zvolila jako kapitulního vikáře, který povede arcidiecézi do jmenování nového pražského arcibiskupa, Dr. Mořice Píchu. 16. července 1931 navštívil Msgre. Kordače v arcibiskupském zámku v Dolních Břežanech, kde se zotavoval, redaktor Národní politiky Jan Hejret. V rozhovoru se arcibiskup zmínil, že nikdy nežádal Svatý stolec o uvolnění z úřadu a naznačil, že jeho odchod nebyl dobrovolný. Naznačil také, že za jeho odchodem může být nuncius Ciriaci, protože mezi nimi byly již dlouho dobu vážné neshody. Tyto neshody se týkaly následujících témat:

1. Požadavek Apoštolské nunciatury v Praze k vybudování nové budovy nunciatury od československých diecézí.
2. Pořízení luxusní vily v Karlových Varech nunciaturou a prodej Klementina v Praze pražským arcibiskupstvím.

Msgre. Ciriaci požadoval po Msgre. Kordačovi, aby byla postavena nová budova nunciatury v Praze. Msgre. Kordač doporučoval, aby tato akce byla odložena zhruba o 3 roky, kdy se snad zlepší hospodářská situace arcibiskupství. Přestože by se mohl tento požadavek jevit jako značně přehnaný ze strany nuncia, k jeho pochopení je třeba uvést doplňující informace. Apoštolská nunciatura v té době sídlila v arcibiskupském paláci na Hradčanském náměstí. Nuncius jednak považoval za nedostatečný prostor, který byl pro potřeby nunciatury v paláci vymezen a také těžce snášel, že osoby, které navštěvují nunciaturu, jsou vystaveny dohledu ze strany arcibiskupa.¹⁰⁰ Nuncius se přestěhoval do provizorních prostor ve Voršilské ulici, dnešní sídlo Apoštolské nunciatury v Praze, kde byla soukromá rezidence nuncia. Na obranu Msgre. Kordače je ale zase potřeba uvést, že navrhoval kompromisní a méně nákladné varianty, na které nebyl ochoten nuncius přistoupit. Je paradoxem, že nuncius přes své požadavky na nové sídlo nunciatury pořídil luxusní vilu v Karlových Varech,

slovenských katolíků. Srov. TRAPL Miloš, *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990, s. 116

¹⁰⁰ Srov. DOLEŽAL Josef, *Český kněz*, in *Časopis katolického duchovenstva*, roč. 1931, s. 113

kteřá měla sloužit jednak jako letní rezidence nuncia, případně pro léčebné pobyty kardinálů nebo jiných vysokých církevních hodnostářů. Co se týká majetkových záležitostí, neshody mezi oběma preláty vyvolal i prodej objektu Klementina v Praze, kde do té doby sídlil kněžský seminář a katolická teologická fakulta.¹⁰¹ Msgre. Kordač také prodal na Malé straně v Praze Seminářské zahrady. Novým pražským arcibiskupem se stal 16. října 1931 Dr. Karel Kašpar a Msgre. František Kordač byl jmenován papežem Piem XI. titulárním arcibiskupem z Amasie a asistentem papežského trůnu. Ze strany církevní došlo tedy k narovnání vztahů uvnitř a tato záležitost byla také ze strany Svatého stolce považována za uzavřenou. Bohužel zveřejnění rozhovoru v Národní politice rozpoutalo velkou mediální aféru, ke které se nevyjadřoval jen tuzemský tisk, ale i evropský.¹⁰² Došlo k vytvoření dvou táborů, kdy se na stranu Msgre. Kordače postavil český liberální tisk, listy německých katolíků, skupina českých šovinistů vedená Stříbrného ligou, ale také široká nekatolická veřejnost a také němečtí katolíci a katolíci národnostních menšin. Naopak na stranu nuncia se postavil Svatý stolec. Z pohledu diplomatických styků je podstatné, že československá vláda tuto záležitost považovala za vnitřní církevní věc a odmítla se do celé záležitosti vměšovat.¹⁰³ Daleko vážnější dopad na vzájemné vztahy mezi ČSR a Svatým stolicem měly události související s oslavou 1100. výročí založení prvního katolického kostela na Slovensku, které se uskutečnily 12. – 15. července 1933 v Nitře. Přestože se těchto oslav nuncius Ciriaci nezúčastnil, nechal se nešťastně zatáhnout do politických událostí, které po nich následovaly. Režii oslav se zmocnila slovenská ľudová strana, a protože účast na ní měla dosahovat až 100.000 účastníků, využila ji k demonstraci za politickou autonomii Slovenska. Následně na Svatý stolec zaútočil agrární tisk a vyčítal mu, že nejmenuje české a slovenské kardinály a nuncius Ciriaci se těchto oslav nezúčastnil, protože měl vědět, jaký projev tam chce představitel slovenské ľudové strany pronést.¹⁰⁴ Ľudová strana se nuncia Ciriaci zastala a jako reakci tuto obranu zaslal nuncius Hlinkovi osobní dopis, kde stálo: „... *Zatímco v Praze je Svatý otec přímo či v osobě svého zástupce urážen způsobem, který pomíjí*

¹⁰¹ Z výnosů z prodeje byla financována stavba moderního areálu semináře a bohosloveckých fakult v Praze-Dejvicích, ul. Thákurova, kde tyto instituce dnes sídlí.

¹⁰² Srov. MAREK Pavel, *Arcibiskup pražský prof. Dr. František Kordač: nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2005, s. 129

¹⁰³ Srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 565

¹⁰⁴ Tímto představitel byl katolický kněz Jozef Hlinka.

všechny předpisy mezinárodní slušnosti, prokázali jste vy, Slováci, úctu vysoké autoritě Svatého Otce.¹⁰⁵ Největší problém byl s užitím termínu *Slováci* (příp. *slovenský národ*),¹⁰⁶ který v podstatě zpochybňoval ideu jednoty československého národa. Na stranu nuncia k uklidnění atmosféry se postavil Dr. Beneš i PhDr. Krofta, kdy upozorňovali na oprávněnost stížností nuncia Ciriaci, protože důvody jeho neúčasti v Nitře nebyly pravdivé, stejně jako i na jeho pročeskoslovenské postoje. Nicméně se jim nepodařilo vyhocení celé situace zabránit. Československá vláda i přes odpor lidoveckých ministrů na svém jednání přijala usnesení, aby byl Svatý stolec požádán o povolání nuncia Ciriaci do Říma ke konzultacím. V podstatě tento krok znamenal nekonfliktní žádost o odvolání. Koncem října 1933 opravdu nuncius Ciriaci odjel z Prahy a řízením nunciatury byl v pozici chargé d'affaires pověřen Msgre. Giovanni Panico a o necelý rok Msgre. Luis de Punzolo.¹⁰⁷ V této situaci hrozilo reálné nebezpečí, že se zcela zastaví realizace Modu vivendi. To si pochopitelně nepřála ani jedna strana. Na zastupitelském úřadě U Svatého stolce dál působil vyslanec Radimský a do Říma byl také vyslán Dr. Rückl. Podařilo se mu přesvědčit zástupce Svatého stolce, že celá tzv. „*Ciriaciho aféra*“ byla součástí zákulisního vnitropolitického boje vedeného Antonínem Švehlou proti Edvardu Benešovi. Vzhledem k tomu a také skutečnosti, že Švehla toho roku zemřel, dospěl Svatý stolec k závěru, že není potřeba celou situaci, která jistě byla z diplomatického pohledu závažná, vyhocovat a vztahy se tak postupně vrátili k normálu.

Po ukončení tzv. „*Ciriaciho aféry*“ pokračovala jednání o naplňování Modu vivendi, zvláště pak ohledně vnitřní a vnější delimitace území diecézí. Tímto tématem se zabývaly dvě poradní komise, jejichž hlavním úkolem bylo vypracovat podrobný plán především nového ohraničení diecézí na Slovensku, s ohledem na potřeby církevní správy a zájmu státu. Komise měli také navrhnout vyřešení nároků některých maďarských církevních jednotek k majetku, který se nachází na území Slovenska. Návrh delimitačního a dotačního plánu, který tyto komise připravily, byl předán Svatému stolci a československá vláda očekávala jeho přijetí. Druhá strana však

¹⁰⁵ Tento dopis byl s nunciovým souhlasem otištěn v periodiku Slováč. Srov. KLIMEK Antonín, *Boj o Hrad I., II.*, nakl. Panevropa, Praha 1996 a 1998, s. 366

¹⁰⁶ Dopis byl psán v latině, proto jeho překlad a správné pochopení může být neobratné nebo nepřesné. Srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 686

¹⁰⁷ Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 14

vyslovila názor, že není možné provést všechny návrhy najednou a navrhla uskutečnění ve dvou etapách. První etapa by zahrnovala vnější delimitaci území diecézí a druhá etapa vnitřní delimitaci včetně nového uspořádání.¹⁰⁸ Vzájemné vztahy mezi ČSR a Svatým stolicem byly v této době na velmi dobré úrovni. Tyto dobré vztahy se projevíly také na tzv. „*Všeobecném katolickém sjezdu*“, který se uskutečnil v červnu 1935 v Praze. Papež Pius XI. na něj vyslal zvláštního papežského legáta, kterým byl pařížský arcibiskup Msgr. Jean Verdier. Po jeho ukončení Pius XI. vyjádřil svou spokojenost s jeho průběhem kongresu a uznání zásluh a podpory ze strany ministra zahraničních věcí Dr. Edvarda Beneše. Jeho osobě Svatý stolec připisoval zásadní podíl na urovnání vzájemných vztahů a také pozitivní vztah, který Svatý stolec k osobě Dr. Beneše zastával.¹⁰⁹ V roce 1935 přišel do Prahy nový nuncius, Msgr. Xaverius Ritter, titulární arcibiskup aeginský. Otázka vnitropolitických poměrů v Československu byla nunciovi dobře známá, protože na pražské nunciatuře působil ve 20. letech jako chargé d'affaire. Do jisté míry vstoupil nový nuncius do vnitřní politiky, kdy svým vlivem na poslance Ľudové strany při prezidentské volbě na konci roku 1935 zasáhl ve prospěch Dr. Beneše.¹¹⁰ K dovršení jednání o delimitaci došlo v září 1937, kdy Svatý stolec vydal papežskou bulu „*Ad ecclesiastici regiminis incrementum*“. Zároveň s vydáním buly došlo nařízením vlády č. 204/1937 Sb. z. a n. ke zrušení nucené správy církevních statků na Slovensku. Bohužel napjaté vztahy mezi Svatým stolicem a Německem zablokovaly delimitaci hranic vatislavské arcidiecéze. Toto oprávnění vyplývalo z konkordátu, který uzavřelo Německo se Svatým stolicem v roce 1933. Vyskytly se také problémy s úpravou hranic řeckokatolické eparchie. Přesto lze konstatovat, že ve vzájemných vztazích se jedná o výrazný pokrok a úspěch československé diplomacie, uvážíme-li, že o delimitaci usilovalo Československo od svého vzniku.

¹⁰⁸ Tento návrh mimo jiné předpokládal vznik řeckokatolické eparchie se sídlem v Podkarpatské Rusi a samostatné církevní provincie na Slovensku. Ta vznikla až v roce 1977.

¹⁰⁹ Srov. KLÍMEK Antonín, *Boj o Hrad I., II.*, nakl. Panevropa, Praha 1996 a 1998, s. 416

¹¹⁰ Tamtéž, s. 466-467

5. SUDETSKÁ KRIZE A MNICHOV 1938

Národnostní pnutí v oblastech Sudet, kde žilo převážně německé obyvatelstvo, stále sílilo. Na vyhocení situace měla vliv také hospodářská krize, jejíž dopady právě v těchto oblastech byly německými nacionalisty připisovány protiněmeckým zásahům ze strany československé vlády. V květnu 1938 německý kancléř Adolf Hitler vypracoval podrobný plán, který měl za cíl zničení Československa. Zničení ČSR mělo být dobře připraveno jak po stránce vojenské, tak také po stránce propagandistické a politické. Německo mělo vést diplomatická jednání, která by skončila nezdarem a měla hrozit bezprostředním rozpoutáním války. Koncem března 1938 se konala tajná schůzka v Berlíně, které se zúčastnil i představitel Sudetoněmecké strany, Konrád Henlein. Henlein dostal za úkol odmítat všechny nabídky československé vlády.¹¹¹ Československá vláda ale byla ochotná splnit všechny požadavky, které Henlein vyhlásil na kongresu v Karlových Varech v dubnu 1938. Toto stanovisko také Dr. Beneš, již jako československý prezident, tlumočil apoštolskému nunciovi v Praze. Svatý stolec si byl vědom stavu, kdy mohl regionální konflikt přerůst v celosvětovou válku. Přesto již v roce 1937 odsoudil papež Pius XI. nacistickou ideologii encyklikou „*Mit brennender Sorge*.“ ČSR považoval Svatý stolec za určitou hráz, která měla zabránit šíření nacismu. Přes omezené možnosti, kterými diplomacie Svatého stolce disponovala, se snažil silící napětí tlumit výzvami k řešení vzájemných sporů jednáním a dodržováním závazků, které vycházely z uzavřených mezinárodních dohod. Takovou výzvu např. tlumočil státní sekretář Msgre. Domenico Tardini francouzskému velvyslanci u Svatého stolce v srpnu 1938. Ještě večer 28. září 1938, kdy se zdálo, že konflikt v otázce Československa je nevyhnutelný, obrátil se papež Pius XI. prostřednictvím rozhlasu k celému světu s mírovým poselstvím. Nabídl vlastní život za zachování míru a připomněl, že tuto oběť nabízí v den svátku českého knížete, svatého Václava. Přes jistý náznak prosby přijetí závěrů mnichovské konference československou vládou a lidem, které můžeme spatřit v odkazu na sv. Václava, bylo by toto uchopení příliš zjednodušující. Papež Pius XI. se měl 30. září 1938 vyjádřit na účet výsledků této konference velmi kriticky. Vyjádřil svůj nesouhlas, když prohlásil: „*Nesouhlasíme s tvrzením, že v Mnichově byl rozhodnut osud Československa, když tam nebyli přítomni zástupci tohoto státu mezi reprezentanty čtyř velmocí. Je pravda, že Československo nemělo právo, aby celý svět kvůli němu byl svržen do války, ale stejně*

¹¹¹ Srov. HOFER Walter, *Der nationalsozialismus in Dokumente 1933-1949*, Berlin 1975, s. 201-204

*je pravda, že mělo na své straně plné právo, aby s ním nebylo zacházeno způsobem jako s nedospělým.*¹¹² K postoji Svatého stolce se také ve své diplomatické depeši z 3. října 1938 vyjadřuje vyslanec Dr. Radimský. Pokouší se o vysvětlení situace, když uvádí, že diplomacie Svatého stolce se v projevech a úsudcích, které mají politický charakter, snaží být nesmírně opatrná. Na širokou veřejnost to ale působí dojmem, že o danou otázku nejeví zájem nebo není dostatečně energická. Snažil se vysvětlit, že v otázce mnichovské krize byla diplomacie Svatého stolce k Československu mimořádně příznivá. Přesto však kritizoval s ohledem na vývoj situace skutečnost, že větší aktivita Svatého stolce by možná znemožnila splnutí německých katolíků se Sudetoněmeckou stranou. Jeho reakce přišla příliš pozdě a podle vyjádření Msgre. Eugenia Pacelli „*postavili katoličtí Němci v Československu otázku národnosti před otázku náboženskou.*“¹¹³ Osobní postoje papeže Pia XI. také vystihuje předvolání anglického vyslance u Svatého stolce k vysvětlení, na kterém požádal vyslance o vyřízení ministerskému předsedovi Chamberlainovi, že *pokládá za neslýchané, že takováto amputace byla provedena, aniž bylo slyšeno Československo.* Věděl, jak velkou oběť muselo přinést Československo světovému míru a celému lidstvu.¹¹⁴

Po mnichovské konferenci, která pro ČSR znamenala ztrátu částí území, se musel Svatý stolec vypořádat s provedenou vnější delimitací území diecézí, kterou provedl papežskou bulou „*Ad ecclesiastici regiminis incrementum.*“ Části území diecézí, které se nově nacházely mimo Česko-Slovensko, zůstaly dále pod správou českých biskupů, ale ti byli nuceni pro ně jmenovat generální vikáře. Územní úpravy na Slovensku byly složitější. 19. července 1939 vydal papež bulu „*Diocesium fines*“, na základě které část trnavské apoštolské administratury připadla jako apoštolská administratura pod správu ostříhomského arcibiskupství,¹¹⁵ část košické diecéze spolu se sídelním městem připadla Maďarsku, a z jeho území byla i spravována, a zbývající část, která se nacházela na Slovensku, byla jako apoštolská administratura určena ke správě biskupovi Msgre. Jozefovi Čárskému. Přes všechny tyto složité okolnosti podzimu roku 1938 si Česko-Slovensko zachovalo mezinárodněprávní subjektivitu. V Praze byly zachovány všechny diplomatické mise, včetně apoštolské nunciatury. Výsledky mnichovské

¹¹² Viz. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 24

¹¹³ Viz. důvěrná depeše Dr. Radimského z 3. října 1938 in Archiv MZV ČR, karton IV, Vatikán, č.j. 260/1938 důvěrné, s. 1-2

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 6-7

¹¹⁵ Jednalo se o území, které nově připadlo Maďarsku.

konference měly ale neblahý vliv na vnitropolitickou situaci, které vyvrcholily 5. října 1938 rezignací prezidenta Dr. Beneše a jeho odchodem do emigrace. 30. listopadu 1938 byl novým prezidentem zvolen Dr. Emil Hácha.¹¹⁶ Slovensko a Podkarpatská Rus získávají výraznou autonomii, dochází také ke změně názvu na Česko-Slovenskou republiku. Vzhledem k přijetí ústavního zákona o autonomii Slovenskej krajiny někteří slovenští politici požadovali určité uplatnění v mezinárodním postavení Slovenska. Došlo k dojednání samostatného zastoupení Slovenska u Svatého stolce, který by působil vedle česko-slovenského vyslance.¹¹⁷

Dne 12. března 1939 se uskutečnila korunovace nově zvoleného papeže Pia XII., kterým se stal předchozí státní sekretář kardinál Eugenio Pacelli. Této korunovace se zúčastnili také zástupci Česko-Slovenska. Dokonce pro tuto událost, kterou vláda považovala za velmi významnou, byl *ad hoc* jmenován zástupce v postavení velvyslance. Stal se jím ministr zemědělství JUDr. Ladislav Karel Feierabend.¹¹⁸

Při audienci, kterou papež poskytl česko-slovenské delegaci krátce poté, co se dozvěděl o vyhlášení nezávislosti Slovenska, odsoudil každou totalitu, tedy i tu ľudáckou.

6. PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA, EXILOVÁ VLÁDA A STYKY DO KONCE VÁLKY (1945)

6.1. Vznik Protektorátu Čechy a Morava a diplomatická mise u Svatého stolce

Dne 14. března 1939 vyhlásilo Slovensko svou nezávislost. Den poté na území zbývající Česko-Slovenské republiky vstoupila německá armáda a začala okupovat vnitrozemí. 16. března 1939 pak výnosem říšského kancléře Hitlera byl na tomto území vyhlášen *Protektorát Čechy a Morava*. To mělo i vliv na diplomatické styky obecně. Všechny zastupitelské úřady Česko-Slovenské republiky byly zrušeny a jejich zástupci museli předat vyslanectví německým diplomatům. To se samozřejmě týkalo i Dr. Radimského, který byl v té době vyslancem u Svatého stolce.

¹¹⁶ Do svého zvolení působil jako prezident Nejvyššího správního soudu ČSR.

¹¹⁷ Tento záměr se v důsledku událostí v březnu 1939 již nepodařilo uskutečnit. Srov. KAPLAN Karel, *Československo v poválečné Evropě*, nakl. Karolinum, Praha 2004, s. 267-268

¹¹⁸ Postavení velvyslance pro mimořádné události ještě získal Dr. Vojtěch Mastný, který zastupoval ČSR v roce 1922 na oslavách 100. výročí nezávislosti Brazílie a Dr. Milan Hodža, který nás zastupoval v roce 1937 při korunovaci nového anglického krále Jiřího VI. Viz. FEIERABEND Ladislav K., *Politické vzpomínky I.*, nakl. Atlantis, Brno 1994, s. 125

Uskutečnění předání vyslanectví a odchod česko-slovenského diplomatického personálu z Říma není dodnes spolehlivě objasněn. Na podzim roku 1945 byla z podnětu ministra zahraničních věcí ustavena vyšetřovací komise. Dr. Radimský sepsal vyjádření k objasnění svého postavení u Svatého stolce a jeho nucený odchod v březnu 1939. V něm zmiňuje, že při jednání se státním sekretářem, Msgre. Luigi Maglioni, byla zamítnuta jeho žádost o poskytnutí azylu pro něj a diplomatický personál našeho vyslanectví. Státní sekretář mu naznačil, že audience u papeže Pia XII. má být považována za audienci na rozloučenou.¹¹⁹ K vyjádření Dr. Radimského se kriticky staví F.X. Halas i J. Machula. Ve věci odmítnutí azylu Halas pochybuje o odmítnutí jeho udělení, protože takový postup by byl „v rozporu nejen s dobovou politikou Svatého stolce ale také s veškerými známými zvyklostmi vatikánské diplomacie. Proto je jisté, že Radimský v této věci překrucoval pravdu.“¹²⁰ Machula byl ve svých pamětech ještě ostřejší. Považoval zprávu dr. Radimského za „směs průhledných a nechutných výmluv s notnou dávkou pochybných tvrzení.“ Machula se domnívá, že na Dr. Radimského nebyl činěn žádný nátlak a že se rozhodl odevzdat vyslanectví dobrovolně. Pokud by odmítl předat vyslanectví, nemohl se tak uvolnit prostor pro navázání diplomatických styků se Slovenskem. Předání vyslanectví Němcům se uskutečnilo ještě před audiencí u papeže Pia XII. a na této audienci byl také vyznamenán záslužným křížem Řádu sv. Řehoře Velikého. Navíc Dr. Radimský vlastnil v Česko-Slovensku rozsáhlý majetek, a pokud by požádal o azyl a zůstal ve Vatikánu, tento majetek by byl jistě protektorátní správou zkonfiskován.¹²¹ Ať byly pohnutky k předání vyslanectví za strany vyslance Dr. Radimského jakékoliv, po 15. březnu 1939 fakticky přestalo existovat diplomatické zastoupení Česko-Slovenska u Svatého stolce. Ze strany Svatého stolce ale nedošlo k odvolání nuncia z Prahy. Ten odcestoval z Prahy v lednu 1939 z důvodu léčení mimo Česko-Slovensko. Když došlo k vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, Němci mu již nepovolili návrat do Prahy.¹²² Msgre. Ritter byl však nadále považován

¹¹⁹ NĚMEČEK Jan a kol., *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*, in *Dokumenty československé zahraniční politiky, Ústav mezinárodních vztahů Praha, Praha 2002*, s. 573 a násl.

¹²⁰ Viz. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 687

¹²¹ Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 71

¹²² Srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 572

za zástupce Svatého stolce v Česko-Slovensku a nebyl pověřován jinými úkoly v oblasti mezinárodních styků.

Ze vzniklé situace vyplývaly pro Svatý stolec 3 oblasti diplomatických styků, které se týkaly Česko-Slovenska:

1. diplomatické styky Svatého stolce se Slovenským štátem,
2. diplomatické aktivity Svatého stolce vztahující se k Protektorátu Čechy a Morava,
3. mezinárodní kontakty Svatého stolce s exilovou československou vládou v Londýně.

6.2. Diplomatické styky Svatého stolce se Slovenským štátem

Svatý stolec se k problematice Slovenského štátu stavěl velmi rezervovaně. K jeho uznání a navázání diplomatických styků jej vedly především důvody výhradně církevního rázu. Navíc k němu zaujal postoj jako ke zbytkovému státu Česko-Slovenské republiky. Jak uvádí F. X. Halas, „v konkrétním případě Slovenska šlo o to, že ho Vatikán pokládal za zbytkový stát Československa.“¹²³ Slovenská vláda jmenovala jako vyslance bývalého ministra Karola Sidora. Státní sekretariát dne 5. června 1939 oznámil slovenské vládě prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí udělení *agrément*¹²⁴ k osobě Karola Sidora, a zároveň sdělil, že Msgre. Ritter je pro Svatý stolec osobou, která ze svého postavení nuncia v bývalém Česko-Slovensku bude pokračovat v plnění této funkce na Slovensku a v nejbližší době odcestuje do Bratislavy. Msgre. Ritter přicestoval 15. června 1939 do Bratislavy a 5 dní na to se sešel s ministrem zahraničních věcí Ďurčanským. Ten oznámil nunciovi, že Slovensko se nepovažuje za zbytkový stát Česko-Slovenska, ale je zcela jiným štátem. Msgre. Ritter se v Bratislavě ubytoval v hotelu Carlton, kde jej znovu záhy navštívil ministr Ďurčanský pod záminkou, že jej seznámí s návrhem konkordátu mezi Slovenskem a Svatým stolicem. Při tomto setkání mu znovu sdělil, že není přijatelné Slovensko považovat za zbytkový stát Česko-Slovenska a je třeba, aby Svatý stolec vydal nové

¹²³ Srov. tamtéž, s. 573

¹²⁴ z francouzštiny, svolení, schválení. Představuje souhlasnou odpověď přijímajícího státu k osobě diplomatického zástupce státu vysílajícího. Viz. VOCHOČ Vladimír, *Diplomatičtí zástupci*, in Slovník veřejného práva československého, svazek I., nakl. Eurolex Bohemia, Praha 2000, s. 377

d'agrément.¹²⁵ Také nebyl Msgre. Ritter přijat prezidentem Tisem ani ministrem Tuskou, o které ministra Ďurčanského požádal. Takový požadavek ze strany Slovenska však byl pro Svátý stolec zcela nepřijatelný a v rozporu s jeho hodnocením Slovenska jako státu a proto Msgre. Ritter bezprostředně a bez rozloučení opustil Bratislavu a vrátil se do Říma.¹²⁶ Odmítnutí osoby nuncia v Evropě považoval Svátý stolec za skandál. Při audienci, kterou soukromě udělil Pius XII. slovenskému vyslanci, sdělil své rozhořčení, že slovenská vláda nepřijala nuncia Rittera. Vyslanci Sidorovi bylo sděleno, že po tomto incidentu není možné pro nerespektování tradičních práv Svatého stolce nuncia na Slovensko poslat.¹²⁷ Na diplomatického zástupce si tak Slovensko muselo počkat až do 9. června 1940, kdy byl do Bratislavy vyslán Msgre. Giuseppe Burzio v hodnosti chargé d'affaire. Msgre. Ritter byl, jak jsem již uvedl, stále považován za nuncia pro Česko-Slovensko a nebyla mu tak svěřena jiná diplomatická funkce.¹²⁸

6.3. Diplomatické aktivity Svatého stolce vztahující se k Protektorátu Čechy a Morava

Svátý stolec byl při diplomatických aktivitách v rámci Protektorátu Čechy a Morava veden snahou především ulehčit katolickému obyvatelstvu. Jak jsem již zmiňoval výše, nuncius Ritter odcestoval začátkem roku 1939 na léčení a po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava mu již nebyl ze strany okupačních úřadů umožněn návrat. Správcem nunciatury byl pověřen Msgre. Raphael Forni, který řídil nunciaturu do července 1939. Poté byl přidělen na nunciaturu do Berlína, ale každý týden jezdil do Prahy i Olomouce. Na intervenci K. H. Franka v Berlíně mu bylo v roce 1942 zakázáno cestovat na území protektorátu a Msgre. Forni byl přeložen do Bratislavy. Od té doby zůstala budova nunciatury uzavřena a i přes nátlak z německé strany k jejímu prodeji nebo pronájmu zůstala až do obnovení diplomatických styků po skončení 2. světové války uzavřena.

Svátý stolec musel disponovat informacemi z území protektorátu, aby se mohl snažit alespoň nějakým způsobem pomáhat jeho obyvatelům. Tyto informace částečně

¹²⁵ z francouzštiny dotaz na svolení, schválení. Viz. Tamtéž

¹²⁶ Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 47

¹²⁷ Srov. KAMENEC Ivan a kol., *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945)*, vyd. Slovak Academic Press, Bratislava 1992, s. 27

¹²⁸ Bylo mu doporučeno posečkat na vývoj událostí, aby mohl ve svém poslání v Česko-Slovensku později pokračovat. Srov. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 574

zprostředkovával Msgre. Forni při svých pravidelných cestách do Prahy a Olomouce. Ale i po přeložení Msgre. Forni do Bratislavy byla berlínská nunciatura hlavním zdrojem informací. To dokládá např. hlášení berlínského nuncia, Msgre. Cesare Orsenigo, který ve svém hlášení z 22. ledna 1943 sděluje přesné údaje o zatčených kněžích vč. jmen.¹²⁹ Také papež Pius XII. se snažil na diplomatickém poli zapojit do těchto aktivit. Při přijetí německého ministra zahraničních věcí Ribbentropa ve Vatikánu mimo jiné sdělil svou stížnost na postup okupačních úřadů, které často vězní duchovní.¹³⁰

Jako problematická se ukázala otázka obsazení uvolněných biskupských úřadů na území Protektorátu Čechy a Morava. Tento problém zmínil už berlínský nuncius ve výše uvedené depeši. Z 5 diecézí byly 3 neobsazené a zbývající 2, Olomouc a Hradec Králové, sice obsazeny byly, ale biskupové byli už pokročilého věku. Pokus o obsazení českobudějovického biskupství vyvolal spor mezi Německem a Svatým stolicem. 2. května 1940 zemřel českobudějovický biskup Msgre. Šimon Bárta. Svatý stolec na jeho místo jmenoval světicího pražského biskupa, Msgre. Antonína Eltschknera. Jeho jmenování bylo zveřejněno v deníku *Osservatore Romano* a říšská vláda byla pouze informována prostřednictvím berlínské nunciatury. Německý velvyslanec u Svatého stolce neprodleně vznesl protest k tomuto jmenování a požadoval postup, kdy bude německá vláda s takovým jmenováním souhlasit. Navíc upřednostňovala jmenování Němce nebo alespoň osobami německé národnosti. Vzájemné vztahy se začaly vyhrocovat. Svatý stolec byl však v této otázce neústupný. Mimo jiné argumentoval tím, že českobudějovická diecéze je z podstatné části česká, není tedy důvod mít zde německého biskupa. Také upozorňoval na pravidlo, že nejen v evropských, ale i misijních územích je zvykem vybírat biskupa z místního národa. Navíc Msgre. Eltschkner ovládal perfektně němčinu, takže pro potřeby německých katolíků, kteří byli v českobudějovické diecézi slabou národnostní menšinou, není otázka jazykové bariéry relevantní. 21. srpna 1940 přišel německý velvyslanec s kompromisním návrhem, kdy německá strana ustoupí v otázce jmenování českobudějovického biskupa, ale pod podmínkou, že případně uvolněný arcibiskupský úřad v Praze bude obsazen arcibiskupem Němcem nebo kandidátem německé národnosti. Tento požadavek byl ze strany Svatého stolce striktně odmítnut a to i

¹²⁹ Viz. Tamtéž, s. 577

¹³⁰ Viz. Tamtéž.

za cenu, že zůstane po nepředvídatelnou dobu neobsazen.¹³¹ Tento postoj byl doporučen také Posvátnou kongregací pro mimořádné záležitosti. Svatý stolec jasně deklaroval, že není vázán *Modem vivendi* z roku 1928 ani konkordátem uzavřeným s Rakouskem a z důvodu anexe území těchto států je považuje za propadlé. Neuznal ani nároky z konkordátu s Německem z roku 1933, které se nevztahovaly na nová území.¹³² Okupační úřady pro neústupnost Svatého stolce v této otázce neumožnili novému biskupovi ujmout se svého úřadu a tak byl prozatímní správou pověřen kapitulní vikář Jan Cais a po jeho zatčení na podzim roku 1944 kapitulní probošt Msgre. Karel Boček. České Budějovice se dočkaly svého biskupa až v roce 1947, kdy se jím stal Msgre. Josef Hlouch. Po smrti Karla kardinála Kašpara, pražského arcibiskupa, v dubnu 1941, nechal Svatý stolec úřad pražského arcibiskupa raději neobsazený. Tento postoj později ocenil i Dr. Beneš ve svém memorandu z května 1943.

Přes omezené možnosti se snažil Svatý stolec intervenovat ve prospěch našeho obyvatelstva. To se netýkalo výhradně jen duchovních nebo katolíků. Např. Svatý stolec v lednu 1941 intervenoval u kolumbijského vyslance u Svatého stolce, aby byla udělena kolumbijská víza českým uprchlíkům¹³³ nebo intervence z dubna 1942 ve prospěch Čechů, kteří měli být ve Španělsku vydáni nacistům.¹³⁴ Svatý stolec se snažil o pomoc českým Židům, kdy se snažil v roce 1943 zabránit deportaci cizích státních příslušníků židovské národnosti, kteří se zdržovali v Itálii, mezi kterými byli i čs. občané. Bohužel úspěch v této věci byl jen dočasný.¹³⁵ Je tedy patrné, že se Svatý stolec nedistancoval od situace v bývalém Česko-Slovensku a snažil pomocí diplomatických prostředků přispět k ulehčení jejich těžké situace.

¹³¹ Viz. Tamtéž, s. 578

¹³² Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 42

¹³³ Viz. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 578

¹³⁴ Viz. Tamtéž

¹³⁵ Viz. Tamtéž, s. 690

6.4. Mezinárodní kontakty Svatého stolce s exilovou československou vládou v Londýně.

Prezident Dr. Beneš v říjnu 1938 rezignoval a odešel do exilu. V roce 1940 ustanovil Československý národní výbor, který byl v červenci 1940 uznán Velkou Británií za prozatímní československou vládu. Systém prozatímního státního zřízení tvořil prezident republiky, exilová vláda a státní rada. Dr. Beneš nepovažoval svou rezignaci z důvodu německého nátlaku za platnou a volbu Dr. Háchy za nového prezidenta tak považoval za neplatnou. Považoval se tedy stále za prezidenta Republiky československé a dne 22. července 1940 jmenoval exilovou vládu. Tato vláda byla uznána i od ostatních exilových vlád, které byly v Londýně, francouzským národním výborem generála de Gaulla, v červenci 1941 byla uznána Sovětským svazem a v průběhu října 1942 Spojenými státy americkými.¹³⁶ Postupně došlo k uznání exilové vlády od další řady států, především států protihitlerovské koalice, ale také od států neutrálních. Ale mezi exilovou vládou a Svatým stolcem neexistovaly žádné kontakty, ani neoficiální. První krok k navázání kontaktů učinil prezident Dr. Beneš, kdy 15. listopadu 1940 zaslal dopis nunciovi v Londýně, kterým byl Msgre. William Godfrey, ve kterém mu nabídl neoficiální a soukromou návštěvu. Tento dopis nunciovi doručil osobní sekretář prezidenta, Eduard Táborský. Ten poněkud neobratně nunciovi při předání sdělil, že on pokládá návštěvu prezidenta v dané situaci za nevhodnou a nebezpečnou.¹³⁷ Pravděpodobně na základě této informace Msgre. Godfrey zaslal 20. listopadu 1940 prezidentovi Dr. Benešovi dopis, ve kterém jeho nabídku odmítl s odůvodněním, že za těchto okolností by bylo lepší setkání odložit. Další pokus učinil Dr. Beneš 7. ledna 1941, kdy předal nunciovi memorandum Svatému stolci s návrhem navázání neoficiálních důvěrných styků. Msgre. Godfrey žádal Svatý stolec o instrukce, jak má v dané záležitosti jednat. Kardinál státní sekretář považoval navázání styků i na této nejnižší úrovni vzhledem k současné situaci v Evropě za předčasné a tak také Msgre. Godfrey informoval. Toto stanovisko bylo také v červenci 1941 sděleno prezidentu Dr. Benešovi. Po dvou letech, v květnu 1943 zaslal Dr. Beneš další memorandum Svatému stolci, tentokrát, pravděpodobně z důvodu zvýšení šance na úspěch, prostřednictvím amerického prezidenta F. D. Roosevelta

¹³⁶ Spojené státy americké uznaly československou exilovou vládu už 31. července 1941, ale pouze jako prozatímní. Viz. MALÝ Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, nakl. Linde, Praha 2003, s. 507-508

¹³⁷ Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 62

a prostřednictvím britské vlády. V něm odkazoval na své předchozí memorandum z ledna 1941 a připomněl změnu mezinárodněpolitické situace, ke které došlo od memoranda z roku 1941 včetně úpravy koncepce kontinuity existence ČSR a navrhl obnovení diplomatických styků mezi ČSR a Svatým stolcem. Domníval se, že k této obnově by mělo dojít ještě před koncem války. Reakce Svatého stolce byla v tomto případě příznivější a státní sekretář Msgre. Maglione instruoval nuncia Msgre. Godfrey tak, že nevidí žádné překážky k navázání důvěrných kontaktů. Nicméně nepovažoval za vhodné a obezřetné, aby byly kontakty v tuto chvíli na vyšší úrovni než navrhované.¹³⁸ Bohužel, pravděpodobně z důvodů nedůvěry nuncia Msgre. Godfrey k okolí prezidenta Beneše, kdy by mohlo dojít k vyzrazení této spolupráce, došlo ke kontaktu z nunciovy strany až v březnu 1945.

Do této situace významně zasáhla postava kněze P. Jaromíra Machuly, který byl tajemníkem Československého národního výboru. Tento výbor vznikl po osvobození Říma v roce 1944. Prvním úspěšným krokem na cestě ve zlepšení vzájemných styků bylo uspořádání svatováclavských oslav v září 1944 v Římě. V rámci těchto oslav byli zástupci výboru vč. Machuly přijati na audienci papežem Piem XII. Machula předal koncem listopadu 1944 státnímu sekretariátu z vlastní iniciativy zprávy o tom, že zájem československé vlády na obnovení vzájemných diplomatických styků je i nadále aktuální. Protože i československá vláda vnímala svatováclavské oslavy ve Vatikánu jako vstřícný krok, bylo mezi Svatým stolcem a exilovou vládou dohodnuto, že Machulovi bude svěřena úloha prostředníka při vyjednávání a informování obou stran o jednotlivých stanoviscích, aby se odstranila předešlá nedorozumění. Jediná možnost, jak mohl Machula cestovat mezi Londýnem a Vatikánem, bylo uskutečňovat tyto cesty jako příslušník armády. Jako katolický kněz k tomuto kroku potřeboval dispens od příslušné kongregace. Tento dispens mu nakonec při audienci 22. prosince 1944 udělil papež Pius XII. Dne 23. března 1945 se podařilo J. Machulovi dostat do Londýna a sejít se s ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem. Sděлил mu, že Svatý stolec pokládá v otázce Slovenska tento stát za zbytkový stát Československé republiky a že Msgre. Ritter je nadále zástupcem Svatého stolce pro tento stát. Je nadále v Miláně a čeká, kdy se bude moci vrátit do Prahy. Uvedl také skutečnost, že nunciatura v Praze je uzavřená a i přes německý nátlak tak stále do návratu nuncia Rittera bude. Omlouval

¹³⁸ Viz. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 577

skutečnost, že jeho neohlášení u exilové vlády bylo způsobeno rezignací prezidenta Dr. Beneše v roce 1939 a také zdlouhavostí mezinárodního uznání exilové vlády. Kvůli účasti ministra J. Masaryka na ustavující schůzi OSN v San Franciscu jej odkázal na ministra Huberta Ripka, který jej bude v jeho nepřítomnosti zastupovat. Ministr Ripka zpracoval po jednání s Machulou pro prezidenta Beneše zprávu. Zmiňuje se o snaze Svatého stolce o navázání diplomatických styků, postoje ke Slovenskému štátu a zmiňuje instrukce, které předal Machulovi. V první řadě připomněl, že Svatý stolec doposud nijak neodpověděl na obě zasláná memoranda prezidenta Dr. Beneše a tak nemůže být vina na straně exilové vlády z průtahů v těchto vztazích. Jako podmínku obnovení diplomatických styků však vláda požaduje úplné přerušování diplomatických styků se Slovenským štátem, byť jsou jen na úrovni úřadů. Exilová vláda také vznesla nárok na revizi Modu vivendi z roku 1928 s ohledem poválečnou situaci. Také požádal o tlumočení spokojenosti a ocenění přátelských gest v rámci svatováclavských oslav ve Vatikánu v září 1944.

Protože se Machulovi nepodařilo odcestovat do Říma kvůli nedostatku míst v letadle, požádal o audienci u nuncia Godfrey, aby jeho prostřednictvím předal zprávu o jednání státnímu sekretariátu. Jeho žádost však byla zamítnuta. Důvodem bylo pravděpodobně nedorozumění, kdy se nuncius v březnu 1945 rozhodl sejít s prezidentem Dr. Benešem a oznámit mu záměr o navázání neoficiálních styků. Tato schůzka se měla uskutečnit ještě před prezidentovým odjezdem do Moskvy. Na svoji žádost však nedostal žádnou odpověď a to považoval za urážku.¹³⁹ Machulu toto odmítnutí překvapilo a pro jistotu o celé záležitosti informoval ministra Masaryka, který bezodkladně požádal nuncia o audienci. Na této audienci vysvětlil nunciovi, že situace byla způsobena mrtvicí, která prezidenta Beneše postihla těsně před jeho odletem do Moskvy. Nuncius toto vysvětlení akceptoval a další den přijal ministra Masaryka k audienci, kde mu tlumočil kladný postoj Svatého stolce k navázání neoficiálních styků. Přestože to pro exilovou vládu nebyla nová informace, bylo důležité její sdělení formou diplomatického protokolu. Bohužel k úplnému obnovení diplomatických styků mezi Svatým stolicem a Československem, reprezentovaným exilovou vládou v Londýně, a to i přes úsilí patera Machuly, do konce války nedošlo.

¹³⁹ Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 103

7. OBNOVA DIPLOMATICKÝCH STYKŮ PO KONCI VÁLKY DO ROKU 1948

7.1. Poválečná obnova diplomatických styků

Konec 2. světové války ve vztahu k diplomatickým stykům mezi oběma subjekty byl provázen snahou o jejich co možná nejrychlejší normalizování. Přestože v březnu 1945 vstoupil do jednání londýnský nuncius Msgre. Godfrey, již v květnu 1945 je ministerstvo zahraničních věcí exilové vlády likvidováno a řízení československé zahraniční politiky přebírá ministerstvo v Praze. Do jednání o navázání vstupuje nová postava, státní tajemník ministerstva zahraničních věcí, Dr. Vladimír Clementis. Z důvodů delšího pobytu ministra Jana Masaryka v USA se stává Dr. Clementis zástupcem československé vlády při jednáních o obnově diplomatických styků. Vzhledem k tomu, že Dr. Clementis byl členem KSČ, začíná se i v této oblasti projevovat silící vliv na směřování československé zahraniční politiky. Prvním signálem této změny byla žádost Sovětského svazu, aby se sovětský velvyslanec stal doyenem diplomatického sboru akreditovaného v ČSR.¹⁴⁰ Československá vláda s tímto požadavkem neměla v podstatě problém, ale bylo nutné vyřešit postavení apoštolského nuncia Msgre. Rittera, který byl stále nunciem v ČSR a jak se změna tohoto pravidla může dotknout obnovy diplomatických styků se Svatým stolicem.

Machula dále působil ve funkci zprostředkovatele neoficiálních styků. O požadavku československé vlády týkající se doyna diplomatického sboru informoval 8. června 1945 Msgre. Domenico Tardini, sekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Msgre. Tardini poukázal na prosazení požadavku změny v osobě doyna diplomatického sboru v Bratislavě, kdy si Hitler vynutil tento titul pro německého velvyslance a také nebyl nadšený z toho, že v podstatě pražského nuncia Msgre. Rittera degraduje na hodnost internuncia. Proto se rozhodl tento požadavek přednést přímo papeži.¹⁴¹ Pius XII. s tímto požadavkem předběžně souhlasil, ale jeho splnění podmínil souhlasem ze strany pražského nuncia. Při audienci, kterou poskytl 12. června 1945 Machulovi, mimo návrhu vyřešení požadavku československé vlády v otázce doyna diplomatického sboru také sdělil, že do Prahy co nejdříve přijede mimo Msgre. Rittera také Msgre. Raphael Forni, který bude pověřen

¹⁴⁰ Sovětským velvyslancem v té době byl Valerian Alexandrovič Zorin.

¹⁴¹ Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 110

vyřešením všech případných otázek, které by mohly nějakým způsobem narušovat klidný návrat Msgre. Rittera do úřadu.¹⁴² Prostřednictvím italského vyslance v Římě, Dr. Vladimíra Vaňka, bylo státnímu sekretáři sděleno, že s návratem nuncia Rittera nemá československá vláda žádné námitky.

Svatý stolec a Československá republika zastávali však odlišný názor v otázce provedení obnovy diplomatických styků. Svátý stolec byl toho názoru, že diplomatické styky s ČSR nikdy nepřerušil a tedy jejich obnovu provede pouhým návratem Msgre. Rittera do Prahy. Československá vláda pod vlivem skutečností uznání Slovenského štátu ze strany Svatého stolce a také z jeho strany příliš velkou váhavostí k navázání diplomatických styků, neuznala Msgre. Forni po jeho příjezdu do Prahy za oficiálního diplomatického zástupce Svatého stolce, ale pouze za prostředníka při vyjednávání obnovení diplomatických styků. Svě požadavky zformulovala v diplomatické nótě, kterou v září 1945 předala Msgre. Forni, ve které požadovala, aby Svátý stolec požádal o nové *agrément* pro Msgre. Rittera, aby Svátý stolec odvolal uznání Slovenského štátu a odmítl poskytnout jeho vyslanci, Karolovi Sidorovi, azyl. Dále požadovala redakci Modu vivendi z roku 1928 a konečně dořešení úpravy hranic diecézí na Slovensku tak, aby nepodléhaly ordinářům sídlícím mimo území ČSR. Svátý stolec všechny tyto požadavky československé vlády přijal, o čemž informoval Msgre. Forni ministerstvo zahraničních věcí 22. září 1945.¹⁴³ Přes tuto ochotu a požadavek ze strany prezidenta Dr. Beneše i ministra Dr. Masaryka o výměnu plnocenných diplomatických zástupců, převládl na zasedání vlády v lednu 1946 názor, že bude dostačující prozatímní výměna na úrovni chargé d'affaire. Tím se u Svatého stolce za ČSR stal Dr. František Schwarzenberg. Při československém vyslanectví u Svatého stolce byl vytvořen post církevního poradce, kterého se ujal již zmiňovaný Machula. V instrukcích, které dal prezident Dr. Beneš novému chargé d'affaire Dr. Schwarzenbergovi dominoval požadavek na obnovení Modu vivendi z roku 1928 jako základny pro budoucí vzájemné styky. Zdůraznil, že z důvodu uznání Slovenského štátu ze strany Svatého stolce se jedná o nově navázané diplomatické styky, nikoliv o jejich obnovení. V otázce dojena diplomatického sboru vyjádřil postoj, že pokud sovětský velvyslanec ze svého požadavku ustoupí, nebude nic namítat proti původní

¹⁴² Srov. tamtéž, s. 112

¹⁴³ Srov. KAPLAN Karel, *Československo v poválečné Evropě*, nakl. Karolinum, Praha 2004, s. 267

praxi.¹⁴⁴ Dr. Schwarzenberg předal pověřovací listiny státnímu sekretáři dne 31. ledna 1946. Ihned začal vyjednávat žádosti o nové *agrément* pro Msgre. Rittera, aby se mohl co nejdřív vrátit do Prahy. Jeho udělení bylo oznámeno státnímu sekretariátu ve Vatikánu 21. května 1946 a již 11. června téhož roku Msgre. Ritter předával prezidentu republiky své pověřovací listiny v Praze. Vzhledem k tomu, že sovětský velvyslanec trval na svém postavení doyena diplomatického sboru, byl Msgre. Ritter v postavení internuncia. Jak uvádí ve svých vzpomínkách Machula, Msgre. Ritter s tím neměl žádný problém a měl prohlásit: „*Tituly sem, tituly tam, do Prahy pojedou z lásky k vašemu národu a půjdu tam rád třeba i jen jako kostelník u sv. Víta.*“¹⁴⁵ 16. srpna 1946 předal své pověřovací listiny Dr. Artur Maixner jako nový československý vyslanec u Svatého stolce a obnovení diplomatických styků bylo konečně plně dokončeno.

7.2. Řešení sporných otázek mezi Svatým stolcem a ČSR

Přes veškerou snahu o udržení dobrých vztahů mezi ČSR a Svatým stolcem, začaly se objevovat spory, které bezproblémovému vývoji bránily. Tyto sporné otázky můžeme rozdělit do 2 skupin:

- problematické okruhy, které mají svůj původ v minulosti,
- problematické okolnosti, vyvolané politickými a ekonomickými proměnami v poválečném Československu.

7.3. Uznání Slovenského štátu ze strany Svatého stolce

V první skupině především dominovala otázka uznání Slovenského štátu a osoba vyslance Karola Sidora, který stále pobýval ve Vatikánu. Svatý stolec mu totiž poskytl azyl. Jeho rodina byla stále na Slovensku a československá vláda jí nedovolila vycestovat. Dr. Clementis dokonce připravoval žádost na jeho vydání jako válečného zločince. Přes udělený azyl nebyli zástupci Svatého stolce z jeho přítomnosti

¹⁴⁴ Srov. záznam rozhovoru mezi Dr. Schwarzenbergem a Dr. Benešem in Archiv kurie českobudějovického biskupství

¹⁴⁵ Viz. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 114

ve Vatikánu nadšení. K rychlému vyřešení situace naznačovali umožnění ze strany československých úřadů k vycestování jeho rodiny z ČSR.¹⁴⁶ Jejich odjezdu stejně nebylo zabráněno a nakonec celá rodina včetně K. Sidora emigrovala do Kanady. Velký význam měla také otázka odvolání slovenských biskupů, kteří se zkompromitovali aktivní podporou Slovenskému štátu. Jednalo se o biskupa Msgre. Jána Vojtáška, Msgre. Andreje Škrábika, Msgre. Eduarda Nécseyho a Msgre. Michala Buzalky.

7.4. Zestátnění školství v ČSR

Druhá skupina problematických otázek se týkala především zestátnění církevních škol a internátů, snahám o zavedení tzv. jednotné školy a také poválečné pozemkové reformy a dopadu na církevní statky. Zavedení tzv. jednotné školy. Tento systém předpokládal zestátnění všech škol a měl dopadnout především na školy církevní. Nejdříve byla uplatněna na Slovensku na základě vládního nařízení č. 34 ze dne 16. května 1945. Slovenští biskupové proti tomuto opatření protestovali a požadovali zachování alespoň řeholních škol. Také poukazovali na situaci v Čechách, kde církevní školy ještě existovaly.¹⁴⁷ V Čechách se ale na podzim 1945 začala také připravovat. Návrh zpracoval ministr školství a národní osvěty Zdeněk Nejedlý. Jeho návrh obsahoval jak zestátnění církevních škol, tak i nepovinnou výuku náboženství. Díky protestům Svatého stolce, českých biskupů i odporu školských pracovníků¹⁴⁸ se podařilo z původního návrhu Nejedlého vyřadit alespoň nepovinnou výuku náboženství. Zákon byl nakonec i přes odpor těchto skupin přijat v dubnu 1948 v původním, Nejedlého návrhu.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Přes problematiku postavení Karola Sidora je vidět, že Svatý stolec poskytuje azyl jako ochranu diplomatickým zástupcům, kteří o to požádají a byli u Svatého stolce akreditováni. Z toho vyplývá, že i u této osoby, jejíž postavení bylo i zástupci Svatého stolce vnímáno spíše negativně, se Svatý stolec držel své tradiční politiky. To tedy spíše naznačuje nepravdivost tvrzení vyslance Dr. Radimského, které předal vyšetřovací komisi v otázce předání zastupitelského úřadu u Svatého stolce německým diplomatům v březnu 1939. Srov. NĚMEČEK Jan a kol., *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940*, in *Dokumenty československé zahraniční politiky, Ústav mezinárodních vztahů Praha, Praha 2002, s. 573 a násl.*

¹⁴⁷ Srov. KAPLAN Karel, *Československo v poválečné Evropě*, nakl. Karolinum, Praha 2004, s. 14

¹⁴⁸ Např. celostátní konference školských pracovníků na Velehradě 29. července 1947, srov. tamtéž, s. 15

¹⁴⁹ Přestože vláda pod vedením předsedy Klementa Gottwalda ve svém vládním programu, schváleném parlamentem 8. července 1947, měla koncepci jednotné školy, ale v přepracovaném návrhu, který provedl ministr školství a národní osvěty Jaroslav Slánský. Srov. tamtéž.

7.5. Poválečná pozemková reforma

Do majetkové oblasti významně zasáhla poválečná pozemková reforma. V první fázi této reformy se jednalo o konfiskaci a urychlené rozdělení majetku na základě Dekretu prezidenta republiky, konkrétně Dekretu č. 12/1945 Sb. Tento dekret se vztahoval na zemědělský majetek Němců, Maďarů a subjektů, které byly považovány za zrádce a nepřátele českého a slovenského národa. Vztahoval se i na zemědělský majetek církevních řádů a klášterů, které byly po roce 1938 spravovány osobami, které sice byli členy těchto řádů nebo klášterů, ale byli německé národnosti. Tímto způsobem byl postížen především majetek řádu německých rytířů,¹⁵⁰ Komendy rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou v Chebu, augustiniánského konventu v České Lípě, cisterciáckého kláštera v Oseku a ve Vyšším Brodě nebo premonstrátského kláštera v Teplé. Tato konfiskace byla považována Svatým stolcem za nepřijatelnou a prostřednictvím pražské nunciatury podal proti jejich provedení celkem 6 protestních diplomatických nót.¹⁵¹ Upozorňoval na rozpor s Modem vivendi, kdy majetek těchto klášterů a řádů v pohraničí není možné považovat za německý nebo maďarský, ale je vlastnictvím katolické církve, reprezentované Svatým stolcem a svěřené do správy jednotlivým řádům k naplňování jejich apoštolátu. Československá vláda se touto otázkou na svých zasedáních zabývala celkem šestkrát, kdy při nich dominovaly 2 protichůdné postoje. Názor, že má být pokračováno v konfiskaci církevních statků, zastávalo především ministerstvo zemědělství, které bylo vedené ministrem za KSČ, a proti němu stál návrh prosazovaný ministerstvem zahraničních věcí, aby s ohledem na vztahy se Svatým stolcem byla konfiskace zastavena. Nakonec vláda na zasedáních v listopadu 1946 ministru zemědělství nařídila konfiskaci církevních statků zastavit a zároveň vytvořila vládní komisi, která se měla touto problematikou zabývat a podat vládě návrhy řešení. Dalším sporem v této oblasti byl připravovaný návrh zákona o revizi první pozemkové reformy z roku 1919. Tím měla vstoupit poválečná pozemková reforma do druhé fáze. I tento zákon měl představovat výrazný zásah do majetkových práv katolické církve v ČSR. Jeho přijetím mělo dojít k úplnému rozvrácení, a v některých případech dokonce likvidaci současné ekonomické základny

¹⁵⁰ Přestože tento řád byl zrušen nacistickou správou a jeho majetek konfiskován po roce 1938.

¹⁵¹ Diplomatické nóty z 8.3. 1946, 9.3. 1946, 27.6. 1946, 5.9. 1946 a 21.10. 1946, in Archiv MZV ČR, karton VI, Vatikán

katolické církve pro výkon její společenské funkce.¹⁵² Navíc by také znemožnil dokončení delimitace diecézí na Slovensku a v Bratislavské diecéze, protože by zasáhl do plánu dotací nově vymezených diecézí. Na tento problém upozorňovalo i ministerstvo školství a národní osvěty, které mělo ve své gesci církevní záležitosti. Podobný názor zastávalo i ministerstvo zahraničních věcí. Přes tyto výhrady i návrhy odložení konfiskace ministerstvo zemědělství prosazovalo svůj postoj i s vědomím, že pro československý stát tak vznikne povinnost uhradit náhrady za tento majetek. To ostatně i předseda československé vlády, Klement Gottwald, několikrát potvrdil.¹⁵³ I přes protesty Svatého stolce i československých biskupů byl zákon 11. července 1947 přijat. Přes dodatečné snahy z působnosti tohoto zákona vyjmout církevní půdu se to vatikánské diplomacii nepodařilo. Dne 12. listopadu 1947 předal internuncius Ritter státnímu tajemníku Dr. Clementisovi nótu, ve které Svatý stolec vyslovuje znepokojení z přijetí tohoto zákona a pokládá československé vládě otázku, je-li *Modus vivendi* s ohledem na vzniklou situaci stále v platnosti. Podle jeho názoru porušuje 2. článek. V závěru připomíná, že i přes tyto obtíže projevují českoslovenští představitelé snahu o udržení *Modus vivendi* z roku 1928 a vyslovuje naději, že se najde vhodné řešení problémů, kterých se tato nóta týká.¹⁵⁴ Vláda nótu projednávala na lednovém zasedání roku 1948. Většina ministrů nesouhlasila s jednáním s představiteli Svatého stolce, protože podle jejich názoru *Modus vivendi* porušen nebyl. Pro jednání se vyslovili ministr Masaryk i prezident Dr. Beneš. Nakonec vláda na návrh státního tajemníka Dr. Clementise souhlasila s vyjednáváním, které mělo vyřešit otázku hmotného zabezpečení katolické církve po provedené pozemkové reformě.¹⁵⁵ Bohužel se i přes tyto pokusy udržet korektní styky situace nadále vyostřovala. Koncem ledna 1948 obdrželo 2 diplomatické nóty, kterými Svatý stolec protestoval proti způsobu, jakým byl církevní majetek a v podstatě ihned parcelován a předáván rolníkům.¹⁵⁶ Dalším krokem československé vlády při naplňování poválečné pozemkové reformy byla příprava zákona o trvalém vlastnictví půdy. O tomto návrhu se dozvěděl i Svatý stolec a československý vyslanec byl pozván koncem ledna 1948 na státní sekretariát, kde vysvětloval hlavní záměry připravovaného zákona. Pokoušel se státnímu sekretáři

¹⁵² Srov. KAPLAN Karel, *Československo v poválečné Evropě*, nakl. Karolinum, Praha 2004, s. 273

¹⁵³ Viz. Tamtéž.

¹⁵⁴ Diplomatická nóta in Archiv MZV ČR, karton VI, Vatikán

¹⁵⁵ Srov. KAPLAN Karel, *Československo v poválečné Evropě*, nakl. Karolinum, Praha 2004, s. 275

¹⁵⁶ Viz. SCHULZE Wessel M., *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno 1995, s. 285

Msgr. Montini vysvětlit, že připravovaný zákon není namířen proti církvi, al jedná se především o sociální opatření, aby se půda od velkých vlastníků dostala do rukou lidu.

Odpovědi na nóty se začala vláda zabývat na zasedání 3. února 1948. Vláda schválila předběžné znění odpovědi, ve kterém vyjádřila své přesvědčení, že přijaté zákony ve věci poválečné pozemkové reformy nijak rušivě nezasahují do pravidel obsažených v Modu vivendi. Zároveň ale uznala, že tyto reformy výrazně zasáhnou do majetkových poměrů katolické církve a vyjádřila ochotu zajistit její financování jiným způsobem. Tyto základní rysy odpovědi byly oznámeny pražské internunciatuře.¹⁵⁷ Přestože odpověď československé vlády na nóty Svatého stolce vytvářela prostor pro další jednání a nabízela i dořešení problému delimitace hranic diecézí podle Modu vivendi z roku 1928¹⁵⁸, kvůli politickým změnám z února 1948 již k žádnému dalšímu jednání nedošlo. Další rozhodnutí ze strany ČSR v této otázce byla uskutečňována svévolně a jednostranně.

V říjnu 1949 přijalo Národní shromáždění ČSR soubor tzv. *církevních zákonů*. Jednalo se o právní předpisy, které výrazně ovlivnily náboženský život v ČSR podle zásad lidově-demokratického zřízení. Jednalo se o následující právní předpisy:

- vládní nařízení č. 219/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem,¹⁵⁹
- zák. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní,
- zák. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Právě Státní úřad pro věci církevní měl nejvýrazněji ovlivnit postavení katolické církve u nás a její vztah se Svatým stolicem. Tento úřad fungoval na základě úkolů církevní komise ÚV KSČ a pro církve měl vykonávat především činnost řídicí a dozorovou. Prostřednictvím tohoto úřadu mohla státní moc velmi efektivně a jednoduše zasahovat

¹⁵⁷ Oficiální odpověď na obě protestní nóty byla odeslána pražskému internunciovovi až 16. března 1948.

Srov. tamtéž, s. 321

¹⁵⁸ Otázka delimitace území diecézí byla velmi problematická na Slovensku, protože papežskou bulou *Diecesium fides* z července 1939 byla nahrazena úprava podle papežské buly *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* z roku 1937, která se týkala celé ČSR. Srov. SIDOR Karol, *Šest rokov pro Vatikáne*, nakl. Obrana Press Inc., Praha 1947, s. 205

¹⁵⁹ Vládní nařízení k zák. 218/1948 Sb. se týkalo i ostatních církví a náboženských společností. Pro každou byla vydáno zvláštní vládní nařízení, např. vládní nařízení č. 221/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem. Viz. VALEŠ Václav, *Konfesi právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 145

do všech záležitostí církví.¹⁶⁰ Tento úřad vykonával svou činnost na úrovni farností a vikariátů prostřednictvím úředníků okresních nebo krajských národních výborů, kteří své kompetence vykonávali jako tzv. „*církevní tajemníci*.“

Zákon č. 218/1949 Sb., který se primárně zabýval otázkou hospodářského zabezpečení církví a náboženských společností, rozhodoval o způsobilosti duchovních osob z hlediska státního a národního. Volby duchovních nebo jejich jmenování nově podléhaly tzv. *státnímu souhlasu*, kdy výkon duchovenské činnosti bez tohoto souhlasu znamenal spáchání trestného činu maření úředního dohledu nad církvemi a náboženskými společnostmi. Tento trestný čin byl vymezený v § 174 nového trestního zákona č. 86/1950 Sb. a byl také převzat v rámci rekodifikace do nové úpravy trestního práva, zák. 140/1961 Sb., kde byl v § 178. Zde setrval až do 31. ledna 1990, kdy byl novelizací zrušen. Stát převzal správu veškerého církevního majetku a zavázal se hradit výdaje související s provozem církví a náboženských společností, včetně platů duchovních, kteří byli nově státními zaměstnanci. Podle vládního nařízení č. 219/1949 Sb. se však pohybovaly na hranici životního minima.¹⁶¹

Zákon č. 218/1949 Sb. navíc zrušil všechny právní předpisy, které do té doby upravovaly právní poměry církví. Je paradoxní, že zrušil i některé předpisy z období první republiky, které měly protikatolický nebo proticírkevní charakter, např. tzv. *kazatelnicový paragraf*.¹⁶²

8. PŘERUŠENÍ DIPLOMATICKÝCH STYKŮ V ROCE 1950,

AKCE „K“ A „P“

8.1. Katolická akce

V této době již nemůžeme mluvit o sílícím napětí, ale o vyloženě otevřené konfrontaci, která vyústila přerušением diplomatických styků. Státní moc řízená KSČ se snažila najít způsob, jakým získat kontrolu nad katolickou církví (a v podstatě církvemi obecně),

¹⁶⁰ Srov. VAŠKO Václav, *Neumlčená: Kronika katolické církve po 2. světové válce II.*, nakl. ZVON, Praha 1990, s. 106

¹⁶¹ Srov. TRETERA Jiří R., *Postavení církví a náboženských společností v právním řádu ČR*, in *Revue církevního práva*, roč. 11, č. 3/98, s. 223

¹⁶² Srov. VALEŠ Václav, *Konfesi právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 128-129

protože ty zůstávaly jedinou společenskou skupinou, nad kterou se jí nepodařilo získat kontrolu a která by mohla sloužit jako zázemí pro její opozici. 10. června 1949 byla založena státní „*Katolická akce*“, která měla být deklarácí touhy po dohodě a spolupráci státu a církve. Jejím hlavním záměrem však bylo vytvoření národní katolické církve nezávislé na Svatém stolci.¹⁶³ V tomto sdružení se měli angažovat jak duchovní, především kněží a biskupové, tak také laici. Biskupové i většina kněží se shodli na tom, že kněží, kteří budou na této akci participovat a toto společenství řídit, budou exkomunikováni. Z tohoto důvodu pravděpodobně změnili členové ÚV KSČ strategii a do čela katolické akce ustavili laické věřící.

Svatý stolec se k situaci v ČSR vyjádřil 13. června 1949 prostřednictvím vatikánského rozhlasu. Vzhledem ke Katolické akci se domníval, že katolicismus jako takový v ČSR je u konce. Krátce na to, 20. června 1949 vydal papež Pius XII. exkomunikační dekret, ve kterém odsoudil samotnou Katolickou akci pro její schizmatické postoje a vyhlásil, že katoličtí věřící, kteří se do ní vědomě a dobrovolně přihlásili, případně v budoucnu přihlásí a setrvávají v ní nebo její podporovatelé, bez ohledu na to, jsou-li to duchovní nebo laici, *ipso facto* upadají do exkomunikace. 28. června 1949 následoval další dekret, ve kterém papež Pius XII. zakázal členství katolíků v komunistických stranách z důvodu hlásání materialismu, ateismu a antikatholicismu.¹⁶⁴ Také tito věřící by v případě porušení zákazu upadli do samočinné exkomunikace jako v případě dekretu prvního.¹⁶⁵

Na exkomunikační dekrety československá vláda reagovala prohlášením, ve kterém hájila svobodu přesvědčení tzv. vlasteneckých kněží, kteří se účastnili Katolické akce. Protože československý episkopát považovala státní moc za *agenty Vatikánu*, pod hrozbou soudního postihu zakázala veřejné vyhlášení těchto exkomunikačních dekretů i jejich aplikaci na území ČSR.

¹⁶³ Inspiraci pravděpodobně převzalo ÚV KSČ ze vzniku československé církve v roce 1920, jejíž základ tvořila ultra-liberální platforma katolické církve. Snaha o vytvoření silné národní církve však ztroskotala a v podstatě se jedná jen o malou církevní společnost. Srov. VALEŠ Václav, *Konfesiční právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 124

¹⁶⁴ Jedná se o dekret Kongregace posvátného officia *Decretum schismatica „Actio catholica“ in Cecoslovachia damnatur*, srov. VNUK František, *Pokus o schizmu a iné proticírkevné opatrenia v rokoch 1949-1950*, Ústav dějin křesťanstva na Slovensku, Bratislava 1996, s. 42 a násl.

¹⁶⁵ Srov. VAŠKO Václav, *Neumlčená: Kronika katolické církve po 2. světové válce II.*, nakl. ZVON, Praha 1990, s. 91

8.2. Akce „K“ a „P“

Na podzim roku 1949 schválila vláda pod vlivem KSČ ideový záměr likvidace všech řeholních klášterů, mužských i ženských, kam se přesunoval náboženský život v ČSR. Tento záměr připravovala skupina ÚV KSČ, které se říkalo *církevní šestka*. Byli v ní Zdeněk Fierlinger, Rudolf Slánský, Alexej Čepička, Vladimír Clementis, Václav Kopecký a Viliam Široký. Samotné akci „K“ předcházely politicky motivované soudní procesy, které měli zdiskreditovat řeholní řády a odůvodnit její samotné provedení.¹⁶⁶ 31. března 1950 pak byly zahájeny tyto procesy. Pozoruhodné z těchto procesů je posudek předního konfesionalisty, prof. Hobzy, který se týkal mimo jiné významu diplomatického zastoupení Svatého stolce v ČSR. Označil papeže a Svatý stolec za mezinárodní subjekt, který stojí v „*táboře amerických imperialistů, štvoucí lidstvo do třetí světové války*.“¹⁶⁷ Podle Hobzova názoru kanonické právo není právem, protože nevzniklo z vůle lidu. Zástupci Svatého stolce mají pouze diplomatické a náboženské poslání a není přípustné, aby zasahovali do výkonů církevních funkcí, které výhradně patří do sféry státních zákonů. Navíc nuncius je oprávněn jen k jednání s vládou a prostřednictvím vlády. Nemá tedy přinášet biskupům papežská nařízení, která nejsou v souladu se zákonem, případně vybízet věřící k zaujímání postojů k zákonům.¹⁶⁸

Samotné uskutečnění akce „K“ proběhlo v noci z 13. na 14. dubna 1950 a potom ještě z 27. na 28. dubna 1950. Spočívala v přepadení klášterů pod záminkou ochrany před rozníceným davem.¹⁶⁹ Řeholníci byli následně soustředěni do koncentračních táborů, které byly vybudovány z některých klášterů, např. klášter františkánů v Hájku u Prahy nebo klášter premonstrátů v Želivě. V těchto táborech byli vystaveni omezení osobní svobody, cenzury korespondence a také nátlaku, aby řádová společenství dobrovolně opustili. Museli se také podílet na náročných manuálních nucených pracích.

Akce „P“ byl krycí název pro postup likvidace řeckokatolické církve a převedení jejich členů pod pravoslavnou církev. Pod zdáním legality byl do Prešova na 28. dubna 1950 svolán řeckokatolický sněm, kterého se účastnily nastrčené osoby z řad KSČ. Závěr prešovského sboru vzala československá vláda na vědomí dne 27. května 1950 a

¹⁶⁶ Srov. Tamtéž s. 133

¹⁶⁷ Srov. Tamtéž s. 135

¹⁶⁸ Srov. Tamtéž s. 136

¹⁶⁹ Důvodem mělo být ukrývání agentů Západu, zbraní v klášterech. Srov. VALEŠ Václav, *Konfesní právo*, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 146-147

všechny věřící řeckokatolického vyznání hromadně převedla do církve pravoslavné. Na tuto církev byl také převeden rozhodnutím Státního úřadu pro věci církevní v roce 1952 její majetek. Tento postup hrubě porušil ústavní právo na svobodu vyznání, garantované i ústavou z května 1948, a navíc sněm z Prešova k takovému rozhodnutí nebyl kompetentní. Činnost řeckokatolické církve mohla být na území ČSR obnovena až v roce 1968.¹⁷⁰

8.3. Přerušování diplomatických styků

V době únorového převratu v roce 1948 byl pražský internuncius Msgre. Ritter mimo území ČSR z důvodu léčení. Do Prahy se již nikdy nevrátil a vedením internunciatury byl pověřen chargé d'affaire Msgre. Gennaro Verolino.¹⁷¹ Na vyslanectví ČSR u Svatého stolce došlo také k personálním změnám, kdy se po smrti ministra Dr. Jana Masaryka sekretář Dr. František Schwarzenberg, s ohledem na vývoj politické situace po únoru 1948 u nás, rozhodl na svůj post rezignovat a odejít do emigrace. Církevní poradce, Jan Machula své místo neopustil, ale z obavy ze zatčení v ČSR neuposlechl výzvy ministerstva zahraničních věcí, aby odcestoval do Prahy ke konzultacím. Po suspenzi v červnu 1948 zůstal také v emigraci. V listopadu 1948 byl také vyslanec Dr. Maixner povolán do Prahy ke konzultacím. Do Prahy odjel, ale už se bohužel do Říma na zastupitelský úřad nikdy nevrátil.¹⁷² Jeho místo zaujmul v hodnosti chargé d'affaire Dr. Ilja Rath, jehož hlavním úkolem mělo být ukončení diplomatické mise a její likvidace.

Výše uvedené exkomunikační dekrety, které postihovaly věřící zapojené do *Katolické akce* nebo členy a podporovatele komunistických stran, způsobily explozi v diplomatických vztazích, kdy předsednictvo ÚV KSČ na svém jednání 6. července 1949 nařídilo ministrovi Clementisovi, aby zahájil proces vypovězení Msgre. Verolina z ČSR jako *persona non grata*.¹⁷³ Chargé d'affaire byl za tuto nežádoucí osobu ze strany československého ministerstva zahraničních věcí záhy označen a Svatý stolec se ho, s ústním příslibem vstupního víza pro Msgre. Paolo Bertoli jako nového diplomatického zástupce, rozhodl ke dni 13. července 1949

¹⁷⁰ Srov. tamtéž s. 148

¹⁷¹ V období leden - březen 1949 jej krátkodobě zastupoval Msgre. G. Sensi. Viz. KAPLAN Karel, *Stát a církev v Československu 1948-1953*, nakl. Doplněk, Brno 1993, s. 11

¹⁷² Srov. MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998, s. 169 a násl.

¹⁷³ z lat., osoba nehodná, nedůstojná

stáhnout z Prahy. Msgre. Beroli působil toho času ve Švýcarsku, kde se v Bernu rozhodl požádat na československém vyslanectví o vízum pro cestu do ČSR. I přes apelace představitelů Svatého stolce na chargé d'affaire Dr. Ratha se jeho udělení odkládalo, až byl i Msgre. Beroli podle informací získaných ministerstvem v Bernu z důvodu *nepřátelství vůči lidově demokratickým státům a socialismu* označen jako *persona non grata* a vízum mu uděleno nebylo. Na internunciatuře v Praze tak zůstával jen tajemník Msgre. Ottavio de Liva, kterého ovšem československá vláda nebyla ochotna akceptovat jako chargé d'affaire. Ani Msgre. de Liva nevydržel v ČSR dlouho. V souvislosti s událostmi tzv. *čihošťského zázraku* byl komunistickou propagandou označen za strůjce této události a v nótě ze dne 16. března 1950 byl obviněn ze zasahování do vnitřních záležitostí ČSR a vyzván, aby do 3 dnů opustil území ČSR. Msgre. de Liva opustil ČSR ještě ten den a protože se nepodařilo získat vízum pro někoho dalšího, tímto dnem došlo k faktickému přerušení diplomatických styků.¹⁷⁴

Likvidace československé diplomatické mise u Svatého stolce se chýlila ke svému konci a v osobním dopise z 10. března 1950 ministra Dr. Clementise vyzval chargé d'affaire Dr. Ratha k ukončení činnosti, rychlému vyřízení osobních záležitostí a tajnému odjezdu do ČSR. Ten opravdu odjel záhy z Říma bez formálního rozloučení. Přes skutečnost, že takto byly diplomatické styky fakticky na více než 40 let přerušeny, komunistický režim se snažil vytvářet dojem, že formálně jsou diplomatické styky nepřerušené. Důvodem byla pravděpodobně obava z negativního dopadu na mezinárodním poli, které by tato skutečnost mohla vyvolat. Proto se v následujících letech komunistický režim snažil nějakým způsobem se Svatým stolicem vyjednávat, ale výsledkem mělo být setrvání ve stávajícím stavu.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Na nunciatuře pobývala malá komunita řeholních sester, které zajišťovaly úklid a údržbu budovy internunciatury.

¹⁷⁵ Srov. KONÍČEK Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, Společnost pro dialog církve a státu, Olomouc 2004, s. 194

9. „MODUS VIVENDI“ A JEHO HLEDÁNÍ – SITUACE DO ROKU 1989

9.1. „Ostpolitik“ jako cesta hledání normalizace vzájemných styků

Tímto termínem souhrnně označujeme kroky a opatření, které podnikal Svatý stolec ve snaze ke změně konfrontačního stylu s komunistickou mocí na nějakou formu dialogu.¹⁷⁶ Toto období můžeme rozdělit na 2 etapy, kdy dělícím kritériem bude doba pontifikátu 2 papežů:

- období papeže Pavla VI. (1963 – 1978)
- období papeže Jana Pavla II. (1978 – 1989)¹⁷⁷

V roce 1962 povolila československá vláda účast 3 biskupům z ČSR na velkém ekumenickém koncilu, který je označován jako II. Vatikánský koncil. Po jejich návratu a prostudování materiálů, které biskupové přivezli, rozhodla se československá vláda zahájit rozhovory se Svatým stolcem. Hlavní postavou ve vyjednávání se stal vatikánský diplomat Msgre. Agostino Casaroli, který byl pověřen papežem Pavlem VI. kontaktem se zeměmi Východního bloku. Msgre. Casaroli navštívil v květnu roku 1963 Prahu, kde mu bylo mimo jiné dovoleno navštívit internovaného pražského biskupa Msgre. Josefa Berana. V roce 1965 dovolila naše vláda odcestovat Msgre. Beranovi do Říma, kde z rukou papeže Pavla VI. přijal kardinálskou hodnost, ale již mu neumožnila návrat do vlasti. Kardinál Beran zemřel ve Vatikánu v květnu roku 1969 a na přání papeže Pavla VI. byly jeho ostatky uloženy do krypty Svatopetrské baziliky, kde jsou pohřbeni pouze papežové. V období mezi rokem 1963 až 1967 probíhala poměrně častá jednání mezi oběma stranami, ale bez žádného výsledku. V květnu 1967 bylo hlavním tématem obsazení uprázdněných biskupských stolců. Československá vláda se snažila dosadit do těchto úřadů osoby, které by byli s režimem loajální. Z pochopitelných důvodů nedošlo ani v této otázce k žádnému posunu. Výrazný posun ve vzájemných vztazích nenastal ani v období *pražského jara* v roce 1968. Svatý stolec uplatnil v diplomacii taktiku, která se držela zásady zachování opatrnosti a zdrženlivosti v nepřehledných situacích.¹⁷⁸ Vývoj politické situace v ČSR v tomto období sice nedokázal změnit stav, který panoval ve vztazích mezi Svatým stolcem a

¹⁷⁶ Viz. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 612

¹⁷⁷ Z důvodů zaměření této práce uvádím rok, kde má práce končí. Dále vzhledem k velmi krátkému pontifikátu papeže Jana Pavla I., který trval pouhých 33 dní, ve výčtu chybí.

¹⁷⁸ Viz. HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004, 1. vydání, s. 617

ČSR, nicméně alespoň dokázal změnit situaci kolem řeckokatolické církve, která mohla v roce 1968 obnovit svou činnost. V říjnu roku 1970 dospěla československá vláda k rozhodnutí, že je potřeba normalizovat vztahy se Svatým stolicem a vyslala do Vatikánu delegaci pod vedením Kamila Hruzy. Delegace měla za úkol vyslechnout stanoviska a požadavky Svatého stolce a předložit je československé vládě k dalšímu rozhodnutí. Svatý stolec při těchto jednáních zastupoval Msgre. Casaroli. V březnu roku 1971 se jednání přesunula do Prahy, následně v prosinci roku 1972 do Vatikánu a v lednu 1973 opět do Prahy. Cílem bylo navodit dojem snahy o dosažení pokroku ve vzájemných vztazích, ale v podstatě šlo o to jednání nepřerušit a dbát na to, aby Svatý stolec z jednání neměl žádný prospěch.¹⁷⁹ Mimo vyřešení otázky jmenování biskupů v ČSR, kde nakonec byla úspěšná československá delegace, se až do roku 1977 nepodařilo dosáhnout žádného pokroku. V prosinci roku 1977 však jistému posunu došlo. Papež Pavel VI. vydal 30.12. 1977 bulu „*Praescriptionum sacrosanti*“, která řešila otázku úpravy hranic diecézí na Slovensku a „*Qui divino*“ o zřízení samostatné slovenské provincie. Obě buly veřejně promulgoval pražský arcibiskup František Tomášek v trnavské katedrále. Tím byla ze strany Svatého stolce s konečnou platností vyřešena otázka vnitřní i vnější delimitace území diecézí v ČSR podle pravidel *Modu vivendi* z roku 1928.

V roce 1978 byl novým papežem zvolen polský Kardinál Karol Wojtyła, který přijal po náhle zesnulém papeži Janu Pavlovi I. jméno Jan Pavel II. Po jeho nástupu do funkce došlo i k určitému oživení ve vzájemných rozhovorech. Papež Jan Pavel II. také za svého pontifikátu jmenoval Msgre. Agostino Casaroli, který do té doby zastával funkci podsekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, státním sekretářem a jmenoval ho kardinálem. V lednu 1980 proběhlo ve Vatikánu další setkání zástupců obou stran, po čtyřleté odmlce pokračovala v březnu a dubnu 1984 v Praze, ale stále bez jakýchkoliv výsledků. Další oficiální jednání proběhlo až v roce 1987, ale také bez nějakého závěru.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 620

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 625

9.2. Pád komunistického režimu a obnova diplomatických styků

V listopadu 1989 došlo v ČSSR ke zhroucení komunistického režimu a tato vnitropolitická změna samozřejmě zasáhla i do mezinárodních vztahů. Ve dnech 18. až 20. prosince roku 1989 došlo k dalšímu oficiálnímu jednání zástupců československé vlády pod vedením místopředsedy vlády, Dr. Hromádky s představiteli Svatého stolce. Jednání se uskutečnilo ve Vatikánu. Nový československý prezident, Václav Havel, pozval papeže Jana Pavla II. na státní návštěvu do ČSSR a ten jeho žádosti vyhověl. I přes náročnost příprav a jednání v této záležitosti v dubnu roku 1990 do země přijel.

V roce 1990 došlo také k plnému obnovení diplomatických styků na nejvyšší úrovni, kdy naše země zřídila u Svatého stolce velvyslanectví, a prvním velvyslancem ČSFR se stal Dr. František Xaver Halas. 30. června 1990 byl jmenován apoštolským nunciem v Praze Msgre. Giovanni Coppa, který přijel do Prahy 11. září 1990 a po předání pověřovacích listin se jako nuncius opět ujmul funkce doyena diplomatického sboru akreditovaných zástupců v ČSFR. Tím byla završena čtyřicetiletá snaha o obnovení diplomatických styků mezi oběma subjekty.

10. ZÁVĚR

Diplomatické styky mezi Československem a Svatým stolcem prošly od počátku naší státnosti až do současnosti výraznými proměnami. Střídala se období těsné spolupráce a konfliktů, které v 50. letech vyvrcholily faktickým přerušением vzájemných styků.

Období historie a vývoje styků na mezinárodní období můžeme rozdělit do několika vývojových fází. První etapu představuje období od počátku vnímání naší státnosti, Velké Moravy až po rozpad Rakouska-Uherska v říjnu 1918.

Na toto období navazuje etapa první a druhé československé republiky, probíhající v období 1918-1939, kdy významným okamžikem z mezinárodněprávního pohledu bylo uzavření *Modu vivendi* v roce 1928 a zrod nového typu mezinárodní smlouvy. Významnou osobností této etapy byla postava Dr. Kamila Krofty, prvního československého vyslance u Svatého stolce, který by byl jedním z nejschopnějších diplomatů nového státu. Jeho pozice nebyla z počátku jednoduchá, protože existovalo mnoho otázek, na které představitelé obou stran měli odlišné názory. Jednalo se především o problematiku jmenování nových biskupů v ČSR, delimitace hranic diecézí, problematika církevního majetku a otázky školství. Významným tématem bylo také vyřešení odluky církve od státu přátelskou formou. Mezi Kroftovy největší úspěchy patří pravděpodobně jmenování nových biskupů slovenských diecézí podle návrhů československé vlády. V tomto období došlo také k vážnější diplomatické roztržce, označované jako „*Marmaggiho aféra*“, kdy nuncius Marmaggi po oslavách památného dne mistra Jana Husa protestně opustil Prahu. K přerušení diplomatických styků však nedošlo, byly zachovány na úrovni zástupců v hodnosti *chargé d'affaire*. Přes toto ochlazení si obě strany přály v co nejkratší době zlepšení vzájemných styků. Cesta tohoto zlepšování byla završena v roce 1928 uzavřením *Modu vivendi*, který sice vyřešil jen některé sporné otázky, ale u ostatních strany přes odlišné postoje deklarovaly ochotu je co nejdříve dořešit. Tato dohoda znamenala překonání vzájemné nedůvěry a příznivý podklad pro další jednání i vzájemné styky. Další vývoj vzájemných styků můžeme označit za korektní až přátelské a konstruktivní. Následné období bylo v diplomatických stycích naplněno realizací *Modu vivendi*, zejména pak záležitostí vnitřní a vnější delimitace území československých diecézí. Přátelskou atmosféru však narušily 2 nešťastné kroky nuncia, Msgr. Ciriaci, kterými vstoupil do vnitropolitických

záležitostí republiky. Prvním krokem byl jeho spor s Msgre. Kordačem, pražským arcibiskupem, který vyvrcholil jeho „nucenou“ rezignací v červenci 1931, a druhým krokem byla nešťastná formulace v dopise adresovaném poslanci Hlinkovi po tzv. *Pribinových oslavách*, ze kterého někteří političtí představitelé odvozovali zpochybnění jednoty československého národa. Výsledkem těchto událostí byla žádost československé strany o faktické odvolání nuncia Ciriaci z Prahy. V říjnu 1935 na pražskou nunciaturu nastupuje další diplomat, který významně ovlivnil diplomatické styky, Msgre. Xaverius Ritter. Hned na počátku se mu podařilo přispět ke zvolení Dr. Beneše československým prezidentem, kdy svým vlivem na poslance lidové strany deklaroval také souhlas Svatého stolce s jeho dosavadní politikou. Postoj k mnichovskému diktátu ze září 1938 byl ze Strany Svatého stolce značně kritický, ale zvláště postojem západních mocností, u Svatého stolce vnímám jako obrovská oběť československého národa pro zachování světového míru.

Etapa po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 byla značně komplikovaná a nepřehledná v postojích obou subjektů. Z naší strany došlo k poněkud problematickému předání zastupitelství u Svatého stolce německým diplomatům. Odjezd Dr. Radimského a vysvětlení situace po skončení války vyvolává mnoho otázek a stojí za hlubší zkoumání. V období 2 světové války můžeme rozlišit 3 základní linie diplomatických styků, které Svatý stolec udržoval s představiteli našeho státu. Svatý stolec po vzniku Slovenského štátu tuto republiku považoval za zbytkový stát Česko-Slovenska. Tento postoj ze strany slovenské vlády byl ale nepřijatelný a trvala na tom, že Slovenská republika je novým nezávislým státem. Diplomatické aktivity vůči Protektorátu Čechy a Morava byly provázeny spíše snahou ulehčit situaci katolickým křesťanům na našem území. Svůj pevný postoj v odmítavé reakci na vytvoření Protektorátu Svatý stolec deklaroval odkazem na *Modus vivendi* z roku 1928 v otázce obsazování biskupských stolců a také neochotou uplatnit pravidla německého konkordátu na území zabraná po Mnichovu 1938. Nejkritičtější, a bohužel z pohledu diplomatických styků nejdůležitější, byly diplomatické aktivity s londýnskou exilovou vládou. Přes jistou toleranci k opatrnosti diplomacie Svatého stolce musím konstatovat, že se zde a zvláště pak její londýnský nuncius Msgre. Godfrey, dopustil výrazné chyby a jeho nekomunikace ani na neoficiální úrovni negativně ovlivnila i poválečný vývoj diplomatických styků. Ty byly obnoveny až po skončení války, ale tímto chladným postojem a značnou prodlevou významně negativně ovlivněny.

Poválečný vývoj až do roku 1950 je další vývojovým stadiem ve vzájemných diplomatických stycích. Po skončení války v roce 1945 sice diplomatické styky byly obnoveny, ale jen na nižší úrovni vyslanectví a internunciatury. Jedním z důvodů byla také okolnost, že postavení doyena diplomatického sboru v Československu si nárokoval sovětský velvyslanec. Do formování nově obnovených styků stále negativně zasahovaly *stíny minulosti*. Mezi ně patřila jednak výše zmíněná chabá aktivita diplomacie Svatého stolce směrem k exilové vládě v Londýně, ale také záležitost slovenského velvyslance Karola Sidora, kterému byl poskytnut azyl. Do diplomatických styků také zasáhly politické poměry po únoru 1948, kdy komunistická ideologie považovala katolickou církev za nebezpečné podhoubí reakčních sil. To se projevilo například aktivitou nunciatury v Praze při sjednocení biskupů proti některým krokům nové vlády. Do roku 1950 museli opustit pražskou internunciaturu všichni diplomaté a také ve Vatikánu došlo po návratu vyslance Dr. Maixnera k faktické likvidatuře našeho diplomatického zastoupení. To prováděl Dr. Rath. Po roce 1950 byly *de facto* diplomatické styky přerušeny, i když *de iure* k nim nikdy nedošlo. I komunistická vláda si uvědomovala důležitost alespoň formálního zachování diplomatických styků se Svatým stolcem, protože jí to udržovalo lepší postavení v mezinárodně-politickém prostředí.

Od roku 1950 docházelo k neustálým pokusům o nové faktické navázání diplomatických styků, ale byla to spíše série jednání, která nikam nevedla. K malému zlepšení došlo na počátku roku 1978 po vyhlášení samostatné slovenské církevní provincie. Přes tento vstřícný krok ze strany Svatého stolce k obnově diplomatických styků došlo až po listopadovém převratu v roce 1989.

Udržování diplomatických styků mezi naší zemí a Svatým stolcem je významné z pohledu vnímání naší státnosti ostatními státy. Nepřímo také představuje garanci ústavních práv na svobodu vyznání a jejich ochranu. Přesto je u nás stále problematické vnímání Svatého stolce a postavení katolické církve. Kritika obou subjektů za chyby a omyly, kterých se v minulosti dopustila je jistě na místě. Ale je třeba si také sebekriticky připustit, že je i mnoho pozitivního, co lidstvu i našemu národu přinesly a neměly bychom na ně zapomínat. Ostatně přetrvávající veřejné mínění k těmto subjektům dostatečně deklaruje postoj politické reprezentace k otázce dokončení ratifikace konkordátu mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Touto problematikou a současným stavem bych se rád zabýval v další práci, proto ji v této práci neřeším.

11. RIASSUNTO

L'argomento della tesi di laurea è quello di elaborare la storia e lo sviluppo dei rapporti diplomatici tra la Santa Sede e la Cecoslovacchia entro l'anno 1989. Lo sviluppo dei contatti è diviso in alcune tappe. La prima tappa viene rappresentata di contatti diplomatici sin dall'inizio della nostra statalità, cominciante con il periodo della formazione statale della Grande Moravia e finente con lo sfascio della Monarchia austro-ungarica. La nascita dello stato autonomo cecoslovacco, il 28 ottobre 1918, significava il cambiamento delle forme sinora usate dei contatti diplomatici, i quali il nostro paese, in quanto parte della monarchia asburgica, manteneva con la Santa Sede. Adesso i nostri politici dovevano affrontare la prima possibilità storica di presentarsi in questi rapporti in odo autonomo ed unico, come rappresentanti di uno stato sovrano, e provare a risolvere le questioni, che una parte della società, la quale pian piano andava secolarizzandosi, vedeva sotto un altro aspetto che non quella parte della società che aderiva al cristianesimo cattolico. Proprio questa parte della società *sui generis* rappresentava e continua a rappresentare la Santa Sede cercando di proteggere i valori della comunità, della chiesa, nella quale i cristiani cattolici vivevano non solo in quanto aderenti a una comunità religiosa, nonché come abitanti dello stato che rivendicava i principi democratici garantendo i diritti costituzionali, tra i quali la difesa della libertà di confessione religiosa di ogni uomo. Nel periodo della prima e della seconda repubblica cecoslovacca la nostra diplomazia raggiunse un successo straordinario, visto che, a differenza degli altri stati che conclusero dei concordati, dei contratti internazionali sulla modifica della collaborazione reciproca, la Cecoslovacchia stipulò un nuovo tipo di contratto sul campo internazionale, il Modus vivendi, che modificava solo alcune zone e dichiarava la disponibilità di ambe due parti ad arrivare tempestivamente alla soluzione di quelle dove sinora le parti non erano d'accordo.

Un'altra tappa viene rappresentata dai tempi del Dettato di Monaco, cioè dal settembre dell'anno 1938, attraverso la Seconda guerra mondiale ed il Protettorato Boemia e Moravia, fino alla fine della guerra nel maggio del 1945. La Santa Sede cercava di mantenere almeno alcuni contatti con i rappresentanti della chiesa sul nostro territorio. Prese la nuova formazione statale, lo Stato slovacco, per lo stato restante della Ceco-Slovacchia, prendendo posizione, che, se dovrà arrivare il nunzio a Bratislava, il nunzio cecoslovacco Msgr. Ritter non avrà le nuove credenziali.

In questo periodo comunque si verificò un errore che segnalò i futuri contatti diplomatici, influenzando fino a certo punto l'interruzione di fatto dei contatti diplomatici dopo l'anno 1945. Il Msgre Ritter tornò a Praga solo nella posizione di internunzio e fu l'ambasciatore sovietico ad occupare il posto del decano del corpo diplomatico.

Lo sforzo di risolvere le questioni controverse del passato, ma anche la nuova situazione sociale e politica nella Cecoslovacchia dopo il febbraio del 1948 continuavano ad inasprire i reciproci contatti, che, dopo le attività anticattoliche e appena iniziò l'aperta persecuzione della chiesa cattolica, culminarono con l'interruzione di fatto dei contatti diplomatici. I posti dei rappresentanti diplomatici non furono occupati fino all'anno 1990 e, nonostante alcuni tentativi, tutto si fermò sempre solo alle trattative.

Il fatto che il nostro paese dopo aver ottenuto l'autonomia nell'anno 1918, durante la seconda guerra mondiale e persino nel periodo della perdita della libertà dall'anno 1948 al 1989, mantenne dei contatti diplomatici con la Santa Sede, oppure almeno formalmente cercava di suscitare l'impressione intorno all'esistenza di tali contatti, rende testimonianza sulla posizione della Santa Sede in quanto soggetto del diritto internazionale. Rimane aperta la questione sulla qualità di tale posizione nel tempo attuale e sullo sviluppo dei reciproci contatti diplomatici dal 1990 in poi, ed anche se la nostra diplomazia nonché la rappresentanza politica ha ripetuto il successo dei suoi predecessori dei tempi della prima repubblica. Visto che la Santa Sede ha esposto al pubblico i propri archivi del periodo dal secondo dopoguerra fino all'inizio degli anni Novanta del XX° secolo, vi si troveranno sicuramente anche dei nuovi materiali, che potrebbero ancora sviluppare questo argomento, chiarendo alcune questioni sinora non risolte.

12. PRAMENY A LITERATURA

BALCÁREK Pavel, *Kardinál František Dietrichstein*, Nakladatelství Veduta, České Budějovice 2007

BYSTRYCKÝ Lubor, *Základy diplomacie*, Vydavateľstvo Michala Vaška, 1. vydanie, Prešov 2006

BUBEN Milan, *Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou*, Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, 1. vydání, Praha 1996

BUŠEK Vratislav, *Konkordáty*, Slovník veřejného práva československého, Brno 1932

ČAPKA František, *Dějiny zemí Koruny České v datech*, Nakladatelství LIBRI, 3. vydání, Praha 1999

D'AVACK Alessandro, *Vaticano e Santa Sede*, Editrice Il Mondo, Bologna 1994

DEJMEK Jindřich, *Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927-1928*, Český časopis historický, ročník 92/1994, číslo 2

DEJMEK Jindřich, *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920-1921)*, Český časopis historický, ročník 91/1993, číslo 2

DOLEŽAL Josef, *Český kněz*, Časopis katolického duchovenstva, ročník 1931

DOLEŽAL Josef, *Politická cesta českého katolicismu*, Časopis katolického duchovenstva, ročník 1928

FEIERBEND Ladislav K., *Politické vzpomínky I.*, Nakladatelství Atlantis, Brno 1994

FRÖLICH Roland, *Dva tisíce let dějin církve*, Nakladatelství Vyšehrad, Praha 1999

GELMI Josef, *Papežové*, Nakladatelství Mladá fronta, 1. vydání, Praha 1994

HALAS František X., *Fenomén Vatikán*, Centrum pro studium demokracie a kultury, 1. vydání, Brno 2004

HENDRYCH Jaroslav, *Katolická církev*, Slovník veřejného práva československého, Brno 1931

HOBZA Antonín, *Modus vivendi*, Antonín Hobza, 4. vydání, Praha 1930

HOBZA Antonín, *Poměr mezi státem a církví, jeho vývoj a přítomný stav*, Nakladatelství Typus, 4. vydání, Praha – Smíchov 1931

HOFFER Walter, *Der Nationalsozialismus in Dokumente 1933-1949*, Berlin 1975

KAMENEC Ivan a kol., *Vatikán a Slovenská republika (1939-1945)*, Vydavateľstvo Slovak Academic Press, Bratislava 1992

KAPLAN Karel, *Československo v poválečné Evropě*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2004

KAPLAN Karel, *Stát a církev v Československu 1948-1953*, Nakladatelství Doplněk, Brno 1993

KLIMEK Antonín, *Boj o Hrad I. a II.*, Nakladatelství Panevropa, Praha 1996 a 1998

KONÍČEK Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, Centrum pro dialog církve a státu, Olomouc 2005

KOP František, *Modus vivendi: nynější stav, jeho provedení*, Nakladatelství Orbis, Praha 1937

KROFTA Kamil, *Československo a Vatikán*, Zahraniční politika, Praha 1925

KUČERA Karel, *Krofta ve Vatikáně*, Historie a historici, Nakladatelství Karolinum, Praha 1992

MACHULA Jaromír, *Vatikán a Československo (1938-1948)*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1998

MALÝ Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Nakladatelství Linde, Praha 2003

MAREK Pavel, *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač, nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2005

- NĚMEČEK Jan a kol.**, *Od rozpadu Česko-Slovenska do znání československé prozatímní vlády 1939-1940*, Dokumenty československé zahraniční politiky, Ústav mezinárodních vztahů Praha, Praha 2002
- PETRANSKÝ Ivan A.**, *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945-1946*, Vydavateľstvo Garmond, Nitra 2001
- RUFFINI Francesco**, *Scritti giuridici minore*, Editrice Giuffri, Milano 1936
- SCHULZE Wessel M.**, *Katolícka cirkev a pozemková reforma 1945-1948*, Ústav soudobých dějin AV ČR, Brno 1995
- SIDOR Karol**, *Šesť rokov pri Vatikáne*, Nakladateľství Obrana Press Inc., Praha 1947
- SUCHÁNEK Radomír**, *Modus vivendi 1928*, Revue církevního práva, ročník 2002, číslo 23
- TRAPL Miloš**, *Náboženství a politika*, Společnost v přerodu, Masarykův ústav AV ČR, Praha 2000
- TRAPL Miloš**, *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990
- TRETERA Jiří R.**, *Postavení církví a náboženských společností v právním řádu ČR*, Revue církevního práva, ročník 1998, číslo 3
- VALEŠ Václav**, *Konfesi právo*, Nakladatelství Aleš Čeněk, 1. vydání, Plzeň 2008
- VALEŠ Václav**, *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918-1938)*, Václav Valeš, Praha 2013
- VAŠKO Václav**, *Neumlčená: Kronika katolíckej cirkve po 2. svetovej valce II.*, Nakladateľství ZVON, Praha 1990
- VESELÝ Zdeněk**, *Diplomacie (teorie-praxe-dějiny)*, Nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2011
- VNUK František**, *Kríza vo vzťahoch Praha-Vatikán v roku 1925*, Historický zborník, ročník 9/1999

VOCHOČ Vladimír, *Diplomatičtí zástupci*, Slovník veřejného práva
československého, Brno 1931